

ARVIOINTI VALTIONEUVOSTON YHDENVERTAINEN SUOMI- TOIMINTAOHJELMASTA RASISMIN TORJUMISEKSI JA VÄESTÖSUHTEIDEN EDISTÄMISEKSI

Euroopan unionin
yhteisrahoittama

EUROOPAN UNIONI

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Euroopan neuvoston
yhteisrahoittama ja toteuttama

ARVIOINTI VALTIONEUVOSTON YHDENVERTAINEN SUOMI- TOIMINTAOHJELMASTA RASISMIN TORJUMISEKSI JA VÄESTÖSUHTEIDEN EDISTÄMISEKSI

Panu Artemjeff,
Miriam Attias ja Adan Mohamed
(MAP FINLAND ry)

Raportti "Arviointi valtioneuvoston Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelmasta rasismien torjumiseksi ja väestösuhteiden edistämiseksi" valmistettiin ja julkaistiin Euroopan unionin Euroopan neuvoston yhteishankkeen "Inklusiivisen integraation rakentaminen Suomessa" puitteissa.

Tässä julkaisussa esitetyt näkemykset ovat sen kirjoittajien Panu Artemjeff, Miriam Attias ja Adan Mohamed (MAP FINLAND ry) vastuulla eivätkä välttämättä kuvasta Euroopan neuvoston virallista politiikkaa.

Tämä raportti on laadittu Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston taloudellisella tuella. Sen sisältö on yksinomaan kirjoittajien vastuulla. Tässä esitettyjä näkemyksiä ei voida millään tavalla pitää Euroopan unionin tai Euroopan neuvoston virallisten mielipiteiden mukaisesti.

Otteiden (enintään 500 sanaa) jäljentäminen on sallittua, paitsi kaupallisiin tarkoituksiin, kunhan tekstin eheys säilyy, katkelmaa ei käytetä irrallaan, se ei anna puutteellista tietoa tai muuten johda lukijaa harhaan. tekstin luonteeseen, laajuuteen tai sisältöön. Lähdeteksti on aina mainittava seuraavasti «© Euroopan neuvosto, julkaisuvuosi». Kaikki muut asiakirjan tai sen osan jäljentämistä/kääntämistä koskevat pyynnöt on osoitettava Euroopan neuvoston viestintäosastolle (F-67075 Strasbourg Cedex tai publishing@coe.int).

Kaikki muu tätä asiakirjaa koskeva kirjeenvaihto tulee osoittaa Euroopan neuvoston syrjinnänvastaiselle osastolle, kulttuurienvälisten kaupunkien yksikölle.

Syrjinnän vastainen osasto
Euroopan neuvosto
F-67075 Strasbourg Cedex
Ranska
Sähköposti: intercultural.cities@coe.int

CKansi ja taitto: Asiakirjat ja julkaisut
Tuotantoosasto (DPDP), Euroopan neuvosto

Kansikuva: Shutterstock

© Euroopan neuvosto, syyskuu 2023
Printed at the Council of Europe

Sisällys

TIIVISTELMÄ	5
ABSTRACT	6
JOHDANTO	7
YHDENVERTAINEN SUOMI TOIMINTAOHJELMAN TAUSTAA	8
Katsaus muiden EU-maiden toimintaohjelmiin	9
EUROOPAN KOMISSIION KRITERIT KANSALLISTEN RASISMINVASTAISEN TOIMINTAOHJELMIEN VALMISTELUSTA JA SISÄLLÖISTÄ	10
TOIMINTAOHJELMAN ARVIOINTI	13
Toimintaohjelman valmisteluvaihe	13
Toimintaohjelman toimenpiteet	15
Väestösuhdepolitiikan analyysi	18
Toimeenpano	20
Seuranta ja arviointi	21
YHTEENVETO JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	26
LÄHTEET	28

Tiivistelmä

Raportissa on arvioitu Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi käyttäen Euroopan komission kansallisten rasismien vastaisten toimintaohjelmien kriteerejä sekä Euroopan neuvoston rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) suosituksia, Suomen seurantaraportti (2019, viides sykli). Arviointi toteutettiin osana Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston yhteishanketta ”Inklusiivisen integraation rakentaminen Suomeen”, jota Euroopan unioni on rahoittanut teknisen tuen välineen kautta ja jota Euroopan neuvosto toteuttaa yhteistyössä yhteistyö Euroopan komission ja Suomen oikeusministeriön kanssa. Arvioinnin tarkoituksena oli tunnistaa kehittämiskohteita, jotka on otettava huomioon tulevissa kansallisissa ponnisteluissa rasismien torjumiseksi. Arvioinnissa on hyödynnetty toimintaohjelman valmistelu- ja toteutusasiakirjoja, arviointikyselyitä ja avainhenkilöhaastatteluja.

Arvioinnin mukaan toimintaohjelma täyttää varsin hyvin EU:n asettamat kriteerit. Sen valmistelua ja toimeenpanoa koordinoi laajapohjainen työryhmä, toimenpiteiden suunnittelussa ja tilannearvion tekemisessä kuultiin laajasti eri väestöryhmiä, toimenpiteiden toteuttamiseen varattiin rahoitusta, valitut toimenpiteet kattoivat laajasti eri elämänalueita ja rasisminvastaisen työn muotoja, ja toimintaohjelmana seurattiin ja arvioitiin eri menetelmin. Toimintaohjelman toimeenpanoa alueellisella ja paikallistasolla vahvisti Hyvien väestösuhteiden -pilottihanke.

Positiivisesta yleiskuvasta huolimatta arvioinnista nousee esiin kehittämiskohteita. Kehittämisehdotukset koskevat esimerkiksi ohjelman valmisteluun liittyvää tiedonkeruuta, toimenpiteitä ja niiden resurssointia sekä seurannan ja arvioinnin menetelmiä.

Abstract

The report assesses the Equal Finland Action Plan against Racism and Promotion of Good Relations using the European Commission's criteria for national action programmes against racism and the recommendations made by the European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI), from the Council of Europe, in its monitoring report on Finland (2019, Fifth Cycle). The evaluation was carried out as part of the European Union and Council of Europe joint project "Building an Inclusive Integration Approach in Finland" co-funded by the European Union via the Technical Support Instrument, and implemented by the Council of Europe, in co-operation with the European Commission and the Ministry of Justice of Finland. The purpose of the evaluation was to identify areas for improvement to be taken into account in future national efforts to combat racism. The evaluation has drawn on the preparatory and implementation documents of the Action Programme, evaluation questionnaires and interviews with key persons.

The evaluation shows that the Action Programme meets the EU criteria very well and takes into account some key recommendations made by ECRI. Its preparation and implementation were coordinated by a broad-based working group, the measures were designed and assessed in consultation with a wide range of population groups, funding was earmarked for their implementation, the measures selected covered a wide range of areas of life and forms of anti-racism work, and the Action Programme was monitored and evaluated using various methods. The implementation of the Action Programme at regional and local level was strengthened by the pilot project on Good Community Relations.

Despite the positive overall picture, the evaluation highlights areas for improvement. Suggestions for improvement concern, for example, data collection in the preparation of the programme, measures and their resourcing, and monitoring and evaluation methods.

Yhdenvertainen Suomi toimintaohjelman taustaa

Yhdenvertainen Suomi -hallituksen rasismin vastainen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaa toimeenpantiin eri hallinnon aloilla vuosina 2021–2023. Sitä valmisteltiin laajapohjaisessa valmistelutyöryhmässä, jossa olivat edustettuina kaikki ministeriöt ja valtioneuvoston kanslia, Kuntaliitto, Saamelaiskäräjät, Etnisten suhteiden neuvottelu kunta, Romaniasiain neuvottelukunta, Folktinget, Ihmisoikeuskeskus ja yhdenvertaisuusvaltuutettu. Sama työryhmä vastasi myös ohjelman toimeenpanon seurannasta ja arvioinnista.³

Edellisen kerran valtioneuvosto oli tehnyt erillisen etnisen syrjinnän ja rasismin vastaisen toimintaohjelman vuonna 2001 Paavo lipposen hallituksen johdolla⁴. Tämän jälkeen rasismia ja syrjintää koskevat hallitustason toiminnot ovat olleet osa ihmisoikeustoimintaohjelmia sekä maahanmuuttoa ja kotouttamista koskevia toimenpideohjelmia.

Myös sisäistä turvallisuutta koskevissa ohjelmissa on ollut väestösuhteita koskevia toimenpiteitä. Opetus ja kulttuuriministeriö laati vuonna 2016 toimintaohjelman vihapuheen ja rasismin estämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden lisäämiseksi⁵. Työ- ja elinkeinoministeriö valmisteli osana hallitusohjelmaa työelämän monimuotoisuusohjelman, joka linkittyy monilta osin hallituksen rasisminvastaiseen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaan⁶.

Suomessa toteutetut rasismin ja syrjinnän vastaiset toimenpiteet ovat usein saaneet rahoitusta EU:n rahoitusohjelmista. Rahoitusohjelmat ovat liittyneet EU:n lainsäädännön sekä EU:n politiikkaohjelmien toimeenpanoon EU:n jäsenmaissa. Keskeisiä rahoitusohjelmia ovat olleet muun muassa Euroopan unionin ohjelma syrjinnän torjumiseksi, Progress ohjelma, REC-ohjelma ja CERV-ohjelma, joilla on tuettu monia hankkeita Suomessa. Keskeiset politiikkaohjelmat ja rahoituskanavat on koottu taulukkoon 1.

Taulukko 1. Poliitiikka-asiakirja aineistot

Politiikkaohjelmat (Suomi)	EU:n politiikkaohjelmat	EU:n rahoitusohjelmat
Yhdenvertainen Suomi – Valtioneuvoston toimintaohjelma rasismin torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi	EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelma 2020–2025	Kansalaisuus, tasa-arvo, perusoikeudet ja arvot -ohjelma (Citizens, Equality, Rights and Values Programme, CERV)
Työelämän monimuotoisuusohjelma	EU komission suositus (EU 2018/951) tasa-arvoelimiä koskevista normeista	Rights, Equality and Citizenship (REC) -rahoitusohjelma
Merkityksellisenä Suomessa toimintaohjelma: Ohjelma vihapuheen ja rasismin estämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi	Neuvoston puitepäätös (2008/913/YOS) rasismin ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumiseksi rikosoikeudellisin keinoin	Progress-ohjelma
Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019	Syrjinnän torjuminen ja yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikille -puitestrategia	Euroopan unionin toimintaohjelma syrjinnän torjumiseksi
Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma (2012–2013)	VIHREÄ KIRJA Tasa-arvo ja syrjimättömyys laajentuneessa Euroopan unionissa	

3. Oikeusministeriö (2021), s. 11–13.

4. *ibid.*, s. 9.

5. Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016).

6. Työ- ja elinkeinoministeriö (2021).

Suomi on saanut lukuisia suosituksia kansainvälisiltä ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä liittyen rasismiin ja syrjintää puuttumiseen sekä vihapuheen ja viharikollisuuden torjuntaan. Esimerkiksi Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (European Commission Against Racism and Intolerance, ECRI) julkaisi syyskuussa 2019 Suomea koskevan viidennen raporttinsa, joka sisälsi 20 suositusta rasismien ja suvaitsemattomuuden torjumiseksi.⁷

EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelmassa (2020–2025) edellytettiin EU:n jäsenmailta kansallisia toimintaohjelmia rasismien torjumiseksi⁸. Kansallisten toimintaohjelmien tuli olla valmiina vuoden 2022 loppuun mennessä. Yhdenvertainen Suomi-toiminta-ohjelma pyrittiin valmistelemaan EU:n rasismintorjunnan toimintaohjelmassa asettamien kriteerien mukaan ja se vastasi Suomea koskevaan velvoitteeseen kansallisen ohjelman laatimisesta (ks. kohta ”Euroopan komission kriteerit kansallisten rasisminvastaisen toimintaohjelmien valmistelusta ja sisällöistä”).

Katsaus muiden EU-maiden toimintaohjelmiin

Rasisminvastaisia toimintaohjelmia on laadittu useissa eri EU-maissa.

Ruotsin kansallinen toimintasuunnitelma rasismien, sitä muistuttavien vihamielisyyksien sekä viharikosten torjumiseksi⁹ on laaja-alainen suunnitelma, joka ottaa huomioon lukuisien viranomaisten, alue- ja paikallistasojen toimijoiden sekä kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden merkittävän työn. Ohjelma kattaa viisi erityistä toimintalinjaa, jotka keskittyvät afrofobian, antisemitismin, antiziganismin, islamofobian sekä saamelaisiin kohdistuvan rasismien torjumiseen vuosina 2022–2024.

Norjan hallitus on laatinut etnisyyteen ja uskontoon perustuvan rasismien ja syrjinnän torjuntaan keskitetyn toimintasuunnitelman vuosille 2020–2023¹⁰. Suunnitelma koostuu 50 toimenpiteestä, jotka on jaettu yhdeksään osa-alueeseen, ja sen toteutusta tarkastellaan vuosittain.

Ranskalla on kansallinen ohjelma rasismien, antisemitismin ja etniseen alkuperään liittyvän syrjinnän vastustamiseksi vuosille 2023–2026¹¹. Ohjelmaan sisältyy 80 toimenpidettä, jotka on jaettu viiteen pääalueeseen: rasismien, syrjinnän ja antisemitismin seuranta, uskallus nimetä viha, parempi opetus ja koulutus, rikosentekijöiden rankaiseminen ja uhrien tukeminen. Ohjelman toteutumista seurataan vuosittain.

Saksan kansallinen toimintasuunnitelma¹² rasismien vastustamiseksi sisältää linjauksia ja toimenpiteitä epätasaarvoon perustuvien ideologioiden ja niistä johtuvan syrjinnän käsittelyyn. Vuonna 2008 Saksa esitteli ensimmäisen kansallisen toimintasuunnitelmansa rasismien, muukalaisvihan, antisemitismin ja siihen liittyvän suvaitsemattomuuden vastustamiseksi YK:n ihmisoikeusvaltuutetulle Genevessä ja on jatkanut työtä siitä lähtien.

7. Oikeusministeriö (2021), s. 17.

8. Euroopan komissio (2020), s. 23.

9. Regeringskanliet (2023).

10. Kulturdepartementet (2019).

11. Délégation Interministérielle à la lutte Contre le Racisme, l'Antisémitisme et la Haine anti-LGBT (DIICRAH) (2023).

12. Die Bundesregierung (2018).

Euroopan komission kriteerit kansallisten rasisminvastaisen toimintaohjelmien valmistelusta ja sisällöistä

Vuonna 2020 julkaistun EU:n rasismien torjunnan ohjelman mukaan komissio kannusti kaikkia jäsenvaltioita laatimaan ja hyväksymään rasismien ja rotusyrjinnän vastaiset kansalliset toimintasuunnitelmat. Toimintasuunnitelmien tulisi ohjata rasismien torjuntaa kansallisella tasolla ja niitä voitaisiin käyttää hyvien käytäntöjen jakamiseen jäsenvaltioiden välillä. Komissio myös ehdotti yhteistyötä jäsenvaltioiden kanssa yhteisten kansallisia toimintasuunnitelmia ohjaavien periaatteiden määrittämiseksi. Suositukset tuli tehdä tiiviissä yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan ja tasa-arvo-elinten kanssa.

Komissio esitti vuonna 2020 keskeiset periaatteet ja osatekijät, joita tehokkaiden kansallisten toimintasuunnitelmien laatiminen edellyttää. Tämän pohjalta kaikki jäsenvaltiot voisivat laatia ja hyväksyä kansalliset toimintasuunnitelmat vuoden 2022 loppuun mennessä. Seuraavalla sivulla on esitetty komission ehdotuksia yhteisiksi periaatteiksi.

Toimintasuunnitelmia ohjaavat periaatteet

Tasa-arvon unioni: EU:n rasismien torjunnan toimintasuunnitelma 2020–2025 (sivu 19)

1. tässä toimintasuunnitelmassa EU:n tasolla määritetyt politiikan alat, kuten rasismien torjuntaa koskeva lainsäädäntö, lainvalvontaviranomaisten harjoittaman syrjinnän torjuminen tai syrjimättömyyden varmistaminen koulutuksessa, työelämässä, terveydenhuollossa ja asumisessa; kattava kansallisen tason arviointi tarvittavista toimista kaikilla tässä toimintasuunnitelmassa määritellyillä aloilla;
2. toimien räätälöinti vastaamaan sosiaalisia, historiallisia ja kulttuurisia olosuhteita sekä maakohtaisia erityispiirteitä, jotta voidaan vastata kiireellisimpiin tarpeisiin;
3. alue- ja paikallisviranomaisten sekä kansalaisyhteiskunnan ja tasa-arvoelinten ottaminen mukaan toimien suunnitteluun, täytäntöönpanoon ja arviointiin;
4. tietojen kerääminen ja edistymistä mittaavien indikaattoreiden määrittäminen;
5. Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusvaltuutetun toimiston antaman käytännön ohjeistuksen sekä yksilöityjen keskeisten tekijöiden ja periaatteiden hyödyntäminen.

Vuonna 2022 Euroopan komissio sai valmiiksi lupaa- mansa tarkemmat suositukset kansallisten toiminta- suunnitelmien laatimisesta ja ne julkaistiin kahdessa asiakirjassa joista toinen käsitteli toimintaohjelmien yleisiä valmisteluperiaatteita, ja toinen valmistelun ja raportoinnin sisältöalueita¹³. Tarkennettujen suos- itusten valmistuessa Yhdenvertainen Suomi -toi- mintaohjelma oli jo valmis ja toimeenpanovaiheessa. Tarkennetut suositukset oli laadittu komission asetta- massa jäsenmaiden ja asiantuntijoiden työryhmässä, johon osallistui myös asiantuntijoita Suomesta.

Tarkennettu arviointikehikko perustui osittain OECD:n aikaisemmin laatimaan ohjeeseen ja pitää sisällään yleisen suosituslistan sekä erillisen raportointityöka- lun, jotka molemmat on tarkoitettu ohjaamaan jäsen- maita rasisminvastaisen toimintaohjelmien valmiste- lussa ja toimeenpanon seuraamisessa. Suosituksia tulisi tulkita maakohtaiset erot huomioiden ja niitä sovellettaessa tulisi kiinnittää huomioita risteävään eriarvoisuuteen eli eri syrjinnän muotojen intersek- tioihin kuten rasismiin ja sukupuolen yhteisvaiku- tukseen. Keskeinen periaate on se, että kansallinen toimintaohjelma on sekä prosessi että lopputulos – ja että nämä molemmat aspektit ovat yhtä tärkeitä.¹⁴

Suosituksien mukaan ohjelman laatimisen prosessissa on neljä eri vaihetta: valmistelu, kehittäminen, täytän- töönpano ja seuranta sekä arviointi. Neljän vaiheen lisäksi prosessiin tulisi sisällyttää kolme läpileikkaavaa toimintaa: yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotiedon kerää- minen ja käyttäminen, osallistavan lähestymistavan soveltaminen, ja strukturoidun yhteistyön ja koordi- naation varmistaminen.¹⁵

EU:n yleiset ohjaavat periaatteet kansallisten rasisminvastaisen toimintaohjelmien laatimiseen¹⁶

1. Tunnustetaan monimuotoisuus, yhdenvertai- suus ja tasa-arvo kannustettavina asioina.
2. Varmistetaan, että EU:n oikeudelliset ja poliittiset puitteet ja muut kansainvälisistä velvoitteista johtuvat sitoumukset on sisällytetty kansallisen tason rakenteisiin.
3. Tunnistetaan rakenteellisen rasismiin mahdolliset ilmentymät ja niiden vaikutukset ja puututaan niihin.
4. Asetetaan kansallisiin toimintasuunnitelmiin selkeitä ja saavutettavissa olevia tavoitteita.
5. Otetaan käyttöön toimenpiteitä, jotka torju- vat rasismia kokonaisvaltaisesti varmistamalla koordinaatio ja rasisminvastaisen toimien

valtavirtaistaminen kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla.

6. Varmistetaan, että ohjaavina periaatteina toi- minnan suunnittelussa ovat sitoutuminen, aktiivinen osallistuminen ja avoimuus – ja että ne vaikuttavat suunnitteluun ja kansallisten toimintasuunnitelmien täytäntöönpanoon.
7. Kerätään ja käytetään yhdenvertaisuus- ja viha- rikollisuutta koskevia tietoja tietopohjaisen pää- töksenteon varmistamiseksi.
8. Tehdään kansallisten toimintasuunnitelmien asianmukaista seuranta ja/tai arviointia.

Ohjaavat periaatteet on kerätty alle.

Uudistettujen suositusten yleinen osa vastaa suurelta osin EU:n rasismiin torjunnan toimintaohjelmassa esitettyjä toimintasuunnitelmia ohjaavia periaatteita ja vain muutamia lisäyksiä on tullut mukaan¹⁷. Lisätyt vaatimukset liittyivät siihen, että toiminta- ohjelmien tulisi edellä esitetyn lisäksi:

- ▶ pitää sisällään osallistavia toimintoja, joilla turvataan rasismia kokevien ryhmien ääni toimintasuunnitelmien valmistelussa ja toimeenpanossa
- ▶ sisältää tehokkaat monitorointi- ja arviointi- mekanismit sekä
- ▶ olla julkisesti esillä saavutettavassa formaatissa.

Suosituksien pitäminen sisällään tarkistuslistan ja rapor- tointityökalun hyödynnettäväksi kolmella tasolla: toimintaohjelman valmistelussa ja kehittämisessä, ohjelman toimeenpanossa sekä ohjelman seuran- nassa ja arvioinnissa.¹⁸ Jokaisen tason osalta on erik- seen määritelty kriteereitä (taulukko 2), joita hyvän kansallisen rasismiin vastaisen toiminta- ohjelman tulisi täyttää. Tarkistuslistassa pyydetään arvioimaan täyttyykö kriteeri vai ei. Raportointityökalu puolestaan sisältää tarkentavia kysymyksiä, joiden avulla päästään syvemmälle ohjelmakohtaiseen arviointiin.

Seuraavaksi esittelemme tarkistuslistan, jonka jälkeen sovellamme komission arviointimal- lia Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman valmis- telun, toimeenpanon ja seurannan arvioimiseen.

13. Katso Euroopan komissio (2022/a) ja Euroopan komissio (2022/b).

14. Euroopan komissio (2020), s.19.

15. Euroopan komissio (2022/b), s.6.

16. *ibid.*, s. 5.

17. Euroopan komission (2022/b), s. 5.

18. Euroopan komissio (2022/a), s. 6.

Taulukko 2. Tarkistuslistat: Kansallisen rasisminvastaisen toimintaohjelman (NAPAR¹⁹) laatimisen vaiheet

Valmistelu ja kehittämisvaihe	kyllä / ei
Erityisen NAPAR-hallinnollisen elimen / toiminnon / yhteyspisteen nimeäminen / perustaminen	
NAPAR-yhteistyö- ja koordinaatiomekanismin nimeäminen / perustaminen	
NAPARin neuvoa-antavan mekanismin nimeäminen / perustaminen	
Voimassa olevan lainsäädännön ja politiikan sekä asiaankuuluvien sopimusten ja asiantuntijaelinten antamien suositusten kartoitus	
Asiaan kuuluvien instituutioiden kartoitus	
Asianomaisten, kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden ja asian vaikutuspiiriin kuuluvien yhteisöjen edustajien kartoitus	
Yhdenvertaisuuden toteutumista koskevien tietotarpeiden kartoitus: tieto eriteltynä etnisen alkuperän mukaan	
Yhdenvertaisuuden toteutumista koskevan tiedon hyödyntäminen liittyen NAPARin soveltamisalasta liittyvään tiedottamiseen	
Julkiset kuulemiset	
Rahoituksen varmistaminen	
Asianosaiten ja asian vaikutuspiiriin kuuluvien yhteisöjen osallistuminen	
NAPARin kattava soveltamisala	
Rakenteellisen rasismien ja risteävien eriarvoisuuksien käsitteleminen	
Ohjelman julkinen julkaisuutilaisuus / viestintä / tietoisuuden lisääminen	
Toimeenpanovaihe	kyllä / ei
Jatkuva koordinointi yhteistyömekanismin avulla	
Jatkuva konsultointi neuvoa-antavan elimen kanssa	
NAPARin täytäntöönpanoon osallistuu useita toimijoita	
NAPARin täytäntöönpano alueellisella ja paikallisella tasolla	
NAPARin toimeenpanon seuranta / raportointi edistymisestä	
Seuranta ja arviointi	kyllä / ei
NAPARin toimeenpanon väliarviointi	
NAPARin loppuarviointi, mukaan lukien sen vaikutukset / vaikuttavuus	
NAPARin seurannasta ja arvioinnista vastaavan riippumattoman mekanismin nimeäminen / perustaminen	
Tiedot ja indikaattorit NAPARin arviointia ja seurantaa varten	
Raportointi NAPARin arvioinnin ja seurannan tuloksista	

¹⁹ NAPAR on lyhenne sanoista National Action Plan Against Racism.

Toimintaohjelman arviointi

Seuuraavaksi arvioimme Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelmaa Euroopan komission asettamien yleisten kriteerien sekä komission tarkistuslistassa esittämien vaiheiden mukaan.

Toimintaohjelman valmisteluvaihe

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelma valmistettiin ja toimeenpantiin neljässä vaiheessa: arviointivaiheessa, toimenpiteiden suunnitteluvaiheessa, toimeenpano vaiheessa ja parhaillaan meneillään olevassa arviointivaiheessa. Prosessia koordinoi oikeusministeriön asettama työryhmä, jossa olivat edustettuina kaikki ministeriöt ja valtio-neuvoston kanslia, Kuntaliitto, Saamelaiskäräjät, Etnisten suhteiden neuvottelukunta Etno, Romaniasiain neuvottelukunta RONK, Folktinget, Ihmisoikeuskeskus ja yhdenvertaisuus- valtuutettu. Valmistelua ohjasi hallituksen oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmä.

Koordinaatioryhmän lisäksi oikeusministeriön asettama syrjinnän seurantar ryhmä toimi toimintaohjelman tietopohjan analyysiryhmänä. Ryhmä käsitteli ohjelman aikana toteutettuja selvityksiä, kuten esiselvitystä rakenteellisen syrjinnän tunnistamiseksi yhteiskunnan eri osa-alueilla.²⁰ Syrjinnän seurantar ryhmässä on edustettuna Etnisten suhteiden neuvottelukunta Etno, Helsingin yliopisto (CEREN), Ihmisoikeuskeskus, Romaniasiain neuvottelukunta RONK, Saamelaiskäräjät, Siirtolaisuusinstituutti, Suomen Nuorisolan kattojärjestö Allianssi, Suomen Punainen Risti, tasa-arvovaltuutetun toimisto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastokeskus, työ- ja elinkeinoministeriö/ kotouttamisen osaamiskeskus, Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto.

Arviointivaiheen ideana oli käydä läpi rasismien ja väestösuhteiden nykytilaa YK:n ihmisoikeusindikaattorimallin mukaisesti seuraavasti

- rakenteet (lainsäädäntö ja oikeussuojarakenteet),
- politiikka (rasismien vastainen politiikka eri hallinnonaloilla ja tasoilla), ja
- eri ryhmien kokemuksien osalta.

Arviointi perustui pääasiassa kansallisella ja kansainvälisellä tasolla julkaistujen tutkimusten ja selvitysten tuloksiin sekä virallisiin tilastoihin²¹. Tämän tiedon pohjalta laadittiin Syrjintä Suomessa 2017–2019 -raportti, joka julkaistiin lokakuussa 2020²². lisäksi tuotettiin kaksi tutkimuskatsausta liittyen väestöryhmien välisten suhteiden edistämiseen: toinen myönteisten ryhmäsuhteiden edistämiskeinoista²³ ja toinen tuotti tilannekuvaa väestöryhmien välisten suhteiden tilasta Suomessa²⁴. Hallinnonalakohtainen tilannearvio toteutettiin valmistelutyöryhmän sisäisenä kyselyinä. Eri ministeriöitä pyydettiin tunnistamaan ja nimeämään hallinnonalansa keskeinen lainsäädäntö ja politiikat, joilla on merkitystä rasismien torjunnassa ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi. Oikeudellisen tilannekuvan rakentamisessa hyödynnettiin myös oikeusministeriön tilaamaa VN-Teas selvitystä, jossa kartoitettiin yhdenvertaisuuslainsäädännön toimivuutta ja kehittämistarpeita²⁵.

Eri väestöryhmien osallisuutta ohjelman valmisteluun pyrittiin laajentamaan osallistavilla menetelmillä. Avoin virtuaalinen kuuleminen järjestettiin 19.10.2020. Alueellisille Etnisten suhteiden neuvottelukunnille (7) ja alueellisille Romaniasiain neuvottelukunnille (4) sekä Saamelaiskäräjille järjestettiin virtuaalisia työpajoja, joissa keskusteltiin rasismien ilmenemisestä ja rasismien vastaisen työn rakenteista eri alueilla. lisäksi järjestettiin viisi digiraatia nuorille eri puolella Suomea. Kansalaisyhteiskunnan toimijoita osallistettiin myös toimintaohjelman toimenpiteiden suunnitteluun. Oikeusministeriö lanseerasi ideakilpailun, jolla pyydettiin ehdotuksia toimenpiteistä.²⁶ Toimintaohjelma lanseerattiin valtakunnallisessa

20. Oikeusministeriö (2021), s. 11.

21. Oikeusministeriö (2021), s. 12.

22. Mannila, S. (2020).

23. Oikeusministeriö (2020).

24. Mannila, S. Tilannekuva väestöryhmien välisten suhteiden tilasta Suomessa. Julkaisu- maton työpaperi.

25. Nieminen, K., Jauhola, I., Iepola, O., Rantala, K., Karinen, R., Luukkonen, T. (2020).

26. Oikeusministeriö (2021), s. 13.

seminaarissa 13.12.2021 ja sitä koskeva verkkosivu avattiin oikeus ministeriön verkkosivuille²⁷.

Toimintaohjelman valmistelu- ja arviointivaihe täyttää varsin hyvin EU:n kansallisille toimintaohjelmille asettamat valmistelukriteerit (taulukko 2). Toimintaohjelman valmisteluun oli nimetty erityinen toimielin, yhteistyö- ja koordinaatiomekanismit sekä neuvooantava mekanismi. Voimassa olevaa lainsäädäntöä ja politiikkaa sekä kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia arviointiin ja kartoitettiin varsin laajasti. Erillistä asiaan kuuluvien instituutioiden sekä asianomaisten, kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden ja asian vaikutuspiiriin kuuluvien yhteisöjen edustajien kartoitusta ei tehty, mutta osallistavalla valmistelulla pyrittiin saamaan mahdollisimman kattava joukko toimijoita mukaan.

Osallistavien prosessien saavutettavuutta eri vähemmistöryhmien näkökulmasta on vaikea arvioida käytössä olleiden aineistojen pohjalta. Voidaan kuitenkin olettaa, että **kielen osaamiseen liittyvät ongelmat voivat olla esteinä eri kieli- ja etnisten ryhmien yhdenvertaiselle osallistumiselle toimintaohjelman valmisteluun. Omakielisen osallistuvan valmistelun vahvistaminen voisi lisätä eri ryhmien yhdenvertaisuutta tulevaisuudessa toimintaohjelmien valmisteluprosesseissa. (suositus 1)** Omakielistä tiedonkeruun muotoja otettiin käyttöön toimintaohjelman toimeenpanovaiheessa ja kokemus tästä voi olla erittäin tärkeää tulevaisuudessa.

EU:n rasmin torjunnan toimintasuunnitelman asettamien yleisten kriteereiden mukaisesti toimintaohjelman valmistelussa on pyritty ottamaan huomioon maakohtaiset erityispiirteet, eri hallinnon tasojen ja kansalaisyhteiskunnan ja tasa-arvoelinten näkemykset sekä viimeisempien rasismia koskevien tutkimusten tuloksia. Ohjelman valmistelussa on myös hyödynnetty YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistoon käytännön ohjeistuksia²⁸. Valmisteluja arviointivaiheella oli myös selkeä yhteys toimintaohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden tunnistamisessa ja määrittelyssä. Arviointiin varattu rahoitus mahdollisti lisäselvitysten tilaamisen sekä osallisuutta vahvistaneen ideakilpailun toteuttamisen. Komission asettamat läpileikkaavat teemat: yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotiedon kerääminen ja käyttäminen, osallistavan lähestymistavan soveltaminen ja strukturoitu yhteistyö toteutuivat valmisteluvaiheessa hyvin.

EU:n ohjeen mukaan toiminnan suunnittelussa ohjaavana periaatteena tulisi olla sitoutuminen, aktiivinen osallistuminen ja avoimuus. Yhdenvertainen Suomi-ohjelman valmisteluaineistojen valossa etenkin osallisuutta ja avoimuutta on pidetty tärkeänä ja erilaisia kuulemisen muotoja testattiin eri kohderyhmille (digiraadit, työpajat, lausuntomenettelyt). Sitoutumisen

tasoa on vaikea arvioida asiakirjojen perusteella, mutta valmistelu- ja toimeenpanotyöryhmiin osallistuneiden kyselyvastausten perusteella voidaan päätellä eri tahojen edustajien olleen sitoutuneita toimeenpanon valmisteluun.

Poliittista sitoutumista voidaan arvioida politiikkaohjelman statuksen perusteella sekä toimintaan allokoitujen resurssien näkökulmasta. Rasminvastaisen toimintaohjelman sekä hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman valmistelu olivat osa hallitusohjelmaa ja niitä seurattiin osana hallitusohjelmahankkeiden seuranta²⁹. Toimintaohjelman valmisteluun varattu budjetti oli 50 000 euroa ja toimeenpanon kokonaisrahituksen voidaan katsoa vastanneen 2,13 miljoonaa euroa. Suuri osa rahoituksesta tuli valtion budjettirahoituksen ulkopuolisesta EU-hankerahoituksesta. Hallitusohjelmataason resurssit toimintaohjelmalle olivat lopulta varsin alhaiset, mikäli niitä vertaa muiden hallituskaudella tehtyjen politiikkaohjelmien saamaan rahoitukseen. **Tulevien toimintaohjelmien kohdalla hallitusten sitoutuminen rasminvastaisen politiikan resursointiin on keskeinen tekijä, jolla poliittista sitoutumista voidaan mitata. (suositus 2)**

Arviointivaiheessa kiinnitettiin myös huomiota rakenteellisen rasmin tunnistamiseen eri elämäntilanteilla. Eri ministeriöiden tuli arvioida toimialojensa tilannetta rakenteellisen syrjinnän tunnistamisen näkökulmasta ja tiedot olemassa olevista yhdenvertaisuussuunnitelmista kirjattiin mukaan toimintaohjelmaan. Komission kriteereiden mukaan toimintaohjelmissa tulisi käsitellä rasmin torjuntaa koskeva lainsäädäntö, lainvalvontaviranomaisten harjoittaman syrjinnän torjuminen tai syrjimättömyyden varmistaminen koulutuksessa, työelämässä, terveydenhuollossa ja asumisessa. Yhdenvertainen Suomi-toimintaohjelmassa arviointia tehtiin huomattavasti laajemmalla fokuksella.

Toimintaohjelmassa rasmin vastaisia toimia arvioitiin ulko- ja turvallisuuspolitiikan, kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan, kehityspolitiikan ja konsulipalveluiden, ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvonnan, yhdenvertaisuus-, kielellisten oikeuksien ja kansallisen perus- ja ihmisoikeuspolitiikan, työelämän, maahanmuutto-, turvallisuus-, asunto-, koulutus, kulttuuri-, liikunta- ja nuoriso-, sosiaali- ja terveys-, tasa-arvopolitiikka sekä digitaalisten palveluiden, alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksien ja romanipolitiikka sekä kuntien ja kolmannen sektorin näkökulmista.³⁰

Arvioinnin lähtökohdat olivat varsin kunnianhimoiset ja toimintaohjelmassa tehtyä työtä voidaan pitää perustason kartoituksena, jota vasten tulevia politiikkaohjelmia voidaan arvioida. Toimintaohjelmaa kokonaisuutena arvioitaessa voidaan kuitenkin todeta, että **ohjelman toimenpiteet eivät ole kaikkia**

27. Katso <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM065:00/2020>.

28. Oikeusministeriö (2021), s. 10.

29. Oikeusministeriö (2021), s. 11.

30. *ibid.*, s. 21–35.

elämänalueita läpäiseviä, kuten arvioinnin perusteella voisi toivoa. Konkreettisten tavoitteiden ja toimenpiteiden tunnistaminen voi edellyttää syventymistä rajatumpaan määrään elämänalueita, joiden kohdalla vaikuttamiskanavia ja toimenpiteitä voidaan suunnitella kaikki hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan tasot leikaavina kokonaisuuksina. (suositus 3)

Kartoituksessa selvitettiin myös eri toimialoilla julkaisuja tutkimuksia ja selvityksiä, kuten viharikostutkimuksia, jotka auttaisivat kohdentamaan toimialakohdaisia toimenpiteitä. Risteävää eriarvoisuutta koskevia teemoja pyrittiin tunnistamaan arviointivaiheessa. Erityisesti nuorten ja naisten kokemaan rasismiin kiinnitettiin huomioita. Arviointivaiheessa hyödynnettiin oikeusministeriön ylläpitämään syrjinnän seurantajärjestelmää sekä sen puitteissa laadittuja indikaattoreita. Toisena indikaattorityön elementtinä hyödynnettiin YK:n laatimaan ihmisoikeusindikaattorijärjestelmän mallia, joka toimii runkona arviointityölle.³¹

Tietolähtöisyys oli siis komission ohjeiden mukaisesti keskeisessä roolissa toimintaohjelman valmisteluvaiheessa. Tietopolitiikan laadun arviointi edellyttäisi käytettyjen tutkimus- ja indikaattoriaineistojen syvällisempää analyysia. Yleisen arvion perusteella

vaikuttaa siltä, että joillakin elämänalueilla kuten työelämä ja turvallisuus, syrjintää koskevaa politiikan valmisteluun soveltuvaa tutkimustietoa on enemmän kuin toisilla. **Rasisminvastaisten toimintaohjelmien valmistelu vahvistuisi siitä, että mahdollisimman moni toimiala lisäisi tiedonkeruuta rasismista ja sen ilmenemisestä kyseisellä elämänalueella. (suositus 4) Jatkossa olisikin otettava asianmukaisesti huomioon ECRI:n viidennen Suomea koskevan seurantaraportin (2019) 68 kohdassa antama suositus, jossa ECRI peräänkuuluttaa johdonmukaista ja kattavaa järjestelmää eriteltyjen tietojen keräämiseksi eri ryhmien osalta. Myös ryhmäkohtaisten erityiskysymysten tunnistamista tulisi vahvistaa. (suositus 5)**

Toimintaohjelman toimenpiteet

Yhdenvertainen Suomi-toimintaohjelmassa asetettiin kahdeksan keskeistä tavoitetta sekä 52 toimenpidettä niiden saavuttamiseksi. Valitut toimet pohjautuivat arviointivaiheessa kerättyyn tutkimustietoon, kuulemisissa nousseisiin keskeisiin sidosryhmähavaintoihin sekä kansainvälisiltä ihmisoikeuksien toteutumista valvovilta sopimusvalvontaelimiltä saatuihin toimenpidesuosituksiin.³²

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman tavoitteet

1. tunnistetaan ja puretaan yhteiskunnan eriarvoistavia rakenteita
2. edistetään suomalaisen työelämän monimuotoisuutta ja syrjimättömyyttä
3. vahvistetaan viranomaisten yhdenvertaisuusosaamista eri tasoilla
4. kasvatetaan tietoisuutta rasismista ja sen eri muodoista
5. jatketaan hyvien väestösuhteiden politiikan kehittämistä ja varmistetaan turvallinen arki kaikille
6. kannustetaan kuntia aktiiviseen yhdenvertaisuuden ja antirasismien edistämiseen
7. puututaan vihapuheeseen systemaattisella toiminnalla ja yhteistyöllä
8. kehitetään rasismiin liittyvää tutkimusta ja tiedonkeruuta

Komission ohjeen mukaan toimintaohjelmien tulee ottaa käyttöön toimenpiteitä, jotka torjuvat rasismia kokonaisvaltaisesti varmistamalla koordinointi ja rasisminvastaisten toimien valtavirtaistaminen kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Yhdenvertainen Suomi -ohjelman tavoitteet ja toimenpiteet kattavat laajan joukon eri elämänalueita ja toiminnan muotoja ja ohjelman puitteissa syntynyt poikkihallinnollinen rakenne vahvistaa rasisminvastaisen politiikan koordinaatiota. Ohjelman yhtenä tavoitteena oli juurikin parantaa valtioneuvoston sisäistä koordinaatiota rasismien ja syrjinnän torjunnan tehostamiseksi. Tähän pyrittiin myös vahvistamalla

syrjinnän ja rasismien vastaista työn roolia osana tulosohjausprosesseja ministeriöiden kaikilla hallinnonaloilla. Toimintaohjelman toiminnot edellyttivät useiden eri tahojen ja hallinnon tasojen mukana oloa.

Ohjelmassa huomioitiin ja määriteltiin keskeisinä käsitteinä laaja skaala rasismien ilmenemismuotoja ja asiaan liittyviä ilmiöitä; mm. rasismi, antirasismi, rodullistaminen, syrjintä, häirintä, moniperusteinen syrjintä, rakenteellinen rasismi ja syrjintä, inter-

sektionaalisuus, hyvät väestösuhteet ja niiden edistäminen, monimuotoisuus, vihapuhe, viharikollisuus ja etninen profilointi.³³ Erityisryhmiin liittyen ohjelmassa

31. Oikeusministeriö (2021), s. 37–52

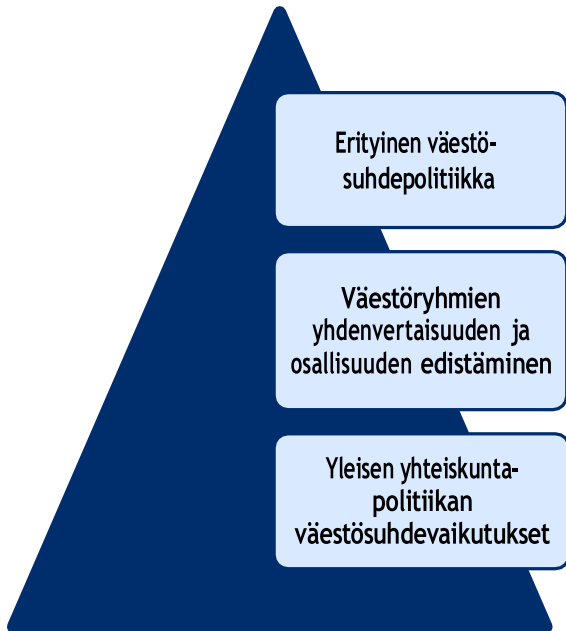
32. Oikeusministeriö (2021), s. 54–59.

33. Oikeusministeriö (2021), s. 68.

mainittiin antisemitismi, islamofobia, afrofobia, ja saamelaisiin ja romaneihin kohdistuva rasismi. Varsinaisia toimenpiteitä antisemitismin, islamofobian tai afrofobian vähentämiseksi ei kuitenkaan ohjelmassa juuri ole.

Toimet myös kohdistuivat usealle elämänalueelle, toimenpiteitä löytyi erityisesti yhdenvertaisuus-, perus- ja ihmisoikeus-, kielellisten oikeuksien, turvallisuus-, työelämä-, maa- hanmuutto-, kotoutumis-, asunto-, kulttuuri-, liikunta-, koulutus- ja nuorisopolitiikan aloilta sekä väestöryhmäkohtaisessa politiikassa kuten romani- ja saamelaispolitiikassa.

Komission toimintasuunnitteluohjeissa erillisinä sisältöalueina mainitaan **rasismin vastainen lainsäädäntö, lainvalvontaviranomaisten harjoittaman syrjinnän torjuminen, syrjimättömyyden varmistaminen koulutuksessa, työelämässä, terveydenhuollossa sekä asumisessa**. Komission asettamien sisällöllisten kriteerien lisäksi tarkastelemme toimenpiteitä väestösuhdepolitiikkaa koskevan mallin valossa. Malli on esitelty yksityiskohtaisesti Euroopan neuvoston julkaisemassa Suomen kotouttamis- ja väestösuhdepolitiikkaa tarkastelevassa raportissa³⁴. Toimintaohjelman sisällön tarkastelussa keskitymme erityisesti väestösuhdepolitiikan näkökulmaan. Viitekehyksenä toimii Väestösuhdepolitiikan tilannekatsaus Suomessa -raportissa esitelty kolmitasoinen väestösuhdepolitiikan tarkastelun malli (kuvio 1).

Kuvio 1. Väestösuhdepolitiikan tarkastelun tasot

Tarkastelemme mallin avulla muun muassa sitä:

1. miten ohjelman toimenpiteet vaikuttavat rasisen syrjinnän vaarassa olevien ryhmien yhdenvertaisuuden mahdollisuuksiin toimia yhteiskunnallisten instituutioiden sekä valtavirtapalveluiden puitteissa (**yleinen yhteiskunta-politiikka**)
2. miten toimintaohjelman toimenpiteet vahvistavat rasismia kokevien oikeuksia ja huomioivat ryhmäkohtaisia erityiskysymyksiä yhdenvertaisuuden ja osallisuuden vahvistamisessa (**ryhmäkohtainen yhdenvertaisuus- ja osallisuuspolitiikka**) sekä sitä,
3. miten toimintaohjelman toimenpiteet vahvistavat eri väestöryhmien välistä vuorovaikutusta ja valmiutta väestösuhteisiin vaikuttavien konfliktien ratkaisussa (**erityinen väestösuhdepolitiikka**).

Lainsäädäntö

Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus oli yksi Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelmaan toimenpiteistä. Uudistuksessa vahvistettiin myös syrjinnän uhrien oikeussuojaa laajentamalla yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivaltaa työelämän kysymyksiin³⁵. Yhdenvertaisuussuunnittelu ja yhdenvertaisuuden edistäminen laajennettiin koskemaan varhaiskasvatuksen järjestäjiä ja palveluntuottajia toimipaikakohtaisesti. lisäksi häirinnän määritelmä muuttuu niin, että häirintä voi kohdistua yksilön lisäksi myös ihmisryhmään.

Toimintaohjelma asettaa tavoitteeksi selkeyttää ja vahvistaa hyvien väestösuhteiden edistämistä koskevaa sääntelyä osana kotouttamislain uudistamista.³⁶ Vuonna 2025 voimaan tulevaan lakiin kotoutumisen edistämisestä³⁷ on yhtenä tavoitteena lisätty hyvien väestösuhteiden ja yhteiskunnan vastaanottavuuden edistäminen. Hyvät väestösuhteet määritellään lain ensimmäisen luvun pykälässä 5 seuraavasti: "väestöryhmien väliset suhteet, jotka perustuvat myönteisiin asenteisiin, toimivaan vuorovaikutukseen, turvallisuuden tunteeseen ja osallistumiseen yhteiskunnassa."

Laisa kunnalle asetetaan velvollisuus edistää väestösuhdetta paikallistasolla. Kunnan on kotoutumisen edistämisen suunnittelussa asetettava vähintään maahanmuuttajien työllisyyttä, koulutusta, hyvinvointia ja terveyttä, asumista, osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisen mahdollisuuksia sekä hyvien väestösuhteiden edistämistä koskevat tavoitteet sekä niitä tukevat toimenpiteet, vastuutahot, yhteistyö ja seuranta. Kunnan on kirjattava edellä tarkoitetut asiat erilliseen toimenpide- ohjelmaan tai sisällytettävä ne muuhun kunnan suunnitteluasiakirjaan mittareineen.

35. Alaviitteeseen: Euroopan Neuvosto, ECRI (2019).

36. Oikeusministeriö (2021), s.20.

37. laki kotoutumisen edistämisestä 681/2023.

34. Artemjeff, Attias & Kettunen (2023).

Kunnan on raportoitava vähintään kahden vuoden välein kotoutumisen edistämisen tavoitteiden saavuttamisesta ja toimenpiteiden toteutumisesta alueelliselle elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle. (luku 5, 45 §)

Lisäksi kunnan on asetettava maahanmuuton ja kotoutumisen edistämisen suunnittelunsa ja toimeenpanonsa kehittämistä sekä hyvien väestösuhteiden edistämistä varten paikallistason monialainen yhteistyöryhmä, jos maahanmuuttajien palvelutarve kunnassa sitä edellyttää. Yhteistyöryhmään voivat osallistua kunnan lisäksi hyvinvointialue, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, muu alueen kunta, poliisi, vastaanotto- tai järjestelykeskus, muu viranomainen, järjestö, yhdistys ja yhteisö, elinkeinoelämän edustaja sekä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja palveluja toteuttava palveluntuottaja. Tämän yhteistyö-ryhmän yksi tehtävä on edistää yhdenvertaisuutta ja hyviä väestösuhteita paikallistasolla. (luku 5, 48 §)

Uusi väestösuhteisiin suoraan liittyvä maininta löytyy myös 1.6.2023 voimaan tulleesta uudesta yhdenvertaisuuslaista. Viranomaisten velvollisuuksissa edistää yhdenvertaisuutta (5 §) sanotaan, että ”Viranomaisen on arvioitava, miten sen toiminta vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa, ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi”.

Toimintaohjelman toimikaudella Suomi sai Euroopan komissiolta muistutuksia siitä, että Suomen kansallisessa lainsäädännössä ei ole saatettu kaikilta osin täytäntöön rasismien ja muukalaisvihan torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin annettuja EU:n sääntöjä. Myös Euroopan neuvosto on ECRI:n välityksellä kiinnittänyt huomiota rikosoikeuden parantamisen tarpeeseen vuoden 2019 Suomea koskevassa maa-raportissaan³⁸. Tulevien hallitusten tulisikin saattaa rikoslaki Euroopan neuvoston ja EU:n normien ja suositusten edellyttämällä tasolle, mukaan lukien EU:n puitepäätös rasismien ja muukalaisvihan torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin (2008/913/YOS) ja ECRI:n asiaa koskevat suositukset (suositus 6)

Lainvalvontaviranomaiset

Lainvalvontaviraomaisten tekemään syrjintään liittyviä toimenpiteitä oli useita. Tähän liittyvänä tavoitteena oli edistää syrjimättömyyttä lainvalvonnassa ja vahvistaa lain- valvontaviranomaisten kykyä tunnistaa viharikokset ja puuttua niihin. Yhdenvertaisuus- ja antirasismi koulutuksia oli tarkoitus toteuttaa eri hallinnonaloilla keskeisille kohderyhmille, kuten alueelliset julkisen liikenteen vastuuviranomaisille, poliiseille, kuntien asuntotoimien työntekijöille, työvoimaneuvojille, syyttäjille sekä puolustusvoimien henkilöstölle. Monimuotoisuuden edistämishanketta jatkettiin poliisiorganisaatiossa. lisäksi kaikille

38. Alaviite: Euroopan Neuvosto, ECRI (2019) and (2022).

poliisilaitoksille tarjottiin koulutusta syrjimättömästä poliisityöstä, erityisesti ulkomaalaisvalvonnasta.

Sisäministeriö sitoutui etsimään keinoja vahvistaa yhdenvertaisuuden toteutumista vartiointiliikkeiden toiminnassa (koulutukset/opetussuunnitelmien kehittäminen). Poliisilaitoksille tuotettiin myös materiaalia (esim. esitteet, julisteet) viharikosindikaattoreista (esim. antisemitistiset ja islamofobiset indikaattorit) ja viharikostilastoista.³⁹

Koulutus

Myös **koulutusta koskevia toimenpiteitä** oli useita. Koulutusta koskevana tavoitteena oli lisätä opettajien ja muun kouluhenkilökunnan osaamista antirasistisesta kasvatustyöstä. Tämän edistämiseksi laaditaan yhdenvertaisuussuunnittelun opas perusopetukseen ja järjestetään koulutustilaisuudet oppaan jalkauttamiseksi. lisäksi opettajille kerättiin verkkoon tietoa hyvistä käytännöistä edistää yhdenvertaisuutta ja järjestettiin hyvien käytäntöjen seminaarit osana Educa2023-messuja, Kuntamarkkinoita sekä kuntien hyvinvointiseminaaria 2022. Opetus ja kulttuuriministeriö asetti osaksi vuoden 2022 täydennyskoulutuksen kriteereitä antirasismien ja yhdenvertaisuussuunnittelun.⁴⁰

Työelämä

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman tavoitteena oli myös lisätä **työelämän monimuotoisuutta** suunnitelmallisesti ja vahvistaa rekrytointisyrjinnän torjuntaa. Tämän tavoitteen osalta toimintaohjelma linkittyi vahvasti työ- ja elinkeinoministeriön valmistelemaan Työelämän monimuotoisuusohjelmaan. Rekrytointisyrjinnän vastaisia ja anonyymiä rekrytointia edistäviä toimenpiteitä sisällytettiin läpileikkaavasti työelämän monimuotoisuusohjelman koulutuksiin, oppaisiin, kampanjoihin ja ratkaisuklinikoihin. lisäksi toteutettiin työnantajille mediakampanja (Työelämän monimuotoisuusohjelma), jonka avulla markkinoitiin työnantajille tarjolla olevia koulutuksia ja muita työkaluja.

Monimuotoisuusohjelmassa kehitettiin niin ikään työnantajille työkaluja monimuotoisuusjohtamiseen ja syrjimättömään työelämään ja kehitettiin johtamisen laatuindikaattorit, työpaja-aineistot, verkkosivusto sekä virtuaalinen opas. Valtioneuvostossa oli tarkoitus toteuttaa myös TET-harjoittelukampanja romani-nuorten ja muiden etnisiä vähemmistöjä edustavien nuorten yhdenvertaisten harjoittelumahdollisuuksien edistämiseksi.⁴¹

39. Oikeusministeriö (2021), s.63.

40. Oikeusministeriö (2021), s.65.

41. *ibid.*, s.62.

Asuminen ja sosiaali- ja terveystalvet

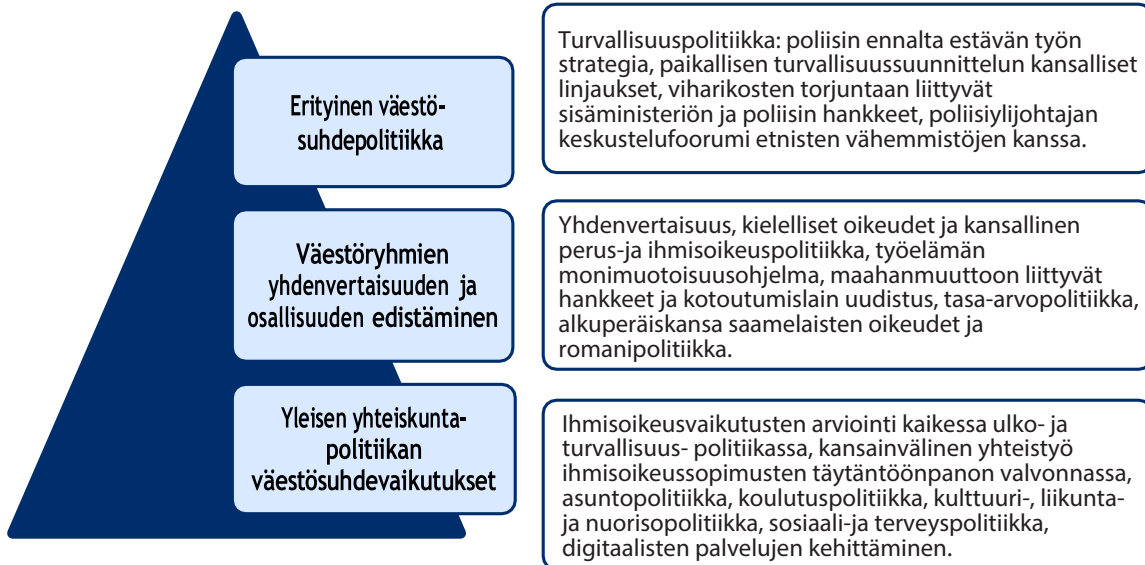
Asumiseen liittyviä toimenpiteitä ohjelmassa oli yksi. Sillä pyrittiin vahvistamaan yhdenvertaisuus- ja antirasismiosaamista kaupunkisuunnittelussa levittävämällä Helsingin kaupungin pilottihankkeen tuloksia valtakunnallisella tasolla osana lähiöohjelmaa.

Toimintaohjelmaan kuului myös **sote-henkilöstölle** suunnatun antirasismia ja syrjimättömyyttä käsittelevän laajan verkkokoulutuskokonaisuuden suunnittelu, tuotanto ja levittäminen.⁴²

Muut elämäalueet sekä alueellinen ja paikallinen ulottuvuus

Komission suositteliemien elämäalueiden lisäksi toimintaohjelma sisälsi toimenpiteitä kulttuuri- ja taide-elämän, nuorisotyön ja mediakentän rasismivastaisen työn vahvistamiseksi sekä koko väestölle suunnatun tietoisuuden lisäämiseen tähtäävän kampanjan sekä järjestökentän toimintaedellytysten vahvistamista koskevia toimenpiteitä. Ohjelman tavoitteena oli edistää koko väestön tietoisuutta rasismista ja siihen puuttumisesta sekä vahvistaa aikuisten medialukutaitoa ja kykyä tunnistaa valeutiset ja vihapuhe.

Alueellista ja paikallista rasisminvastaista työtä koskevat toimenpiteet muodostivat oman kokonaisuuden. Paikallistason toimenpiteissä korostui väestösuhdepolitiikan näkökulma ja ohjelman tavoitteena oli kehittää hyvien väestösuhdeiden edistämisen keinoja erityisesti kunnille ja muille paikallistoimijoille ja edistetään paikallista vuoropuhelua. lisäksi toimintaohjelman tavoitteena oli edistää systemaattista tiedonkeruuta rakenteellisesta rasismista ja syrjinnästä sekä sen vaikutuksista yhteiskunnalle ja vähemmistöryhmille.⁴³

Kuvio 2. Toimintaohjelmassa mainitut hallinnonalat peilattuna esimerkkeihin väestösuhdepolitiikan eri tasoihin

42. Oikeusministeriö (2021), s.61.

43. *ibid.*, s.64–66.

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelma kattoi siis varsin hyvin EU-komission kansallisille rasisminvastaisille toimintaohjelmille asettamat sisällölliset kriteerit. Ainoat EU:n suosittamat alueet, joihin ei löytynyt toimenpiteitä ovat uuden teknologian ja tekoälyn tuomat riskit sekä orjuuden vaikutusten ja kolonialismin huomioiminen.

Väestösuhdepolitiikan analyysi

Ohjelmassa puhutaan kautta linjan rasismia ja syrjinnän torjunnasta ja väestösuhteista rinnakkain. Rasismia torjunta edistää vähemmistöryhmien oikeuksien toteutumista, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta. Rasismia torjunta ei kuitenkaan itsessään automaattisesti rakenna hyviä väestösuhteita edistävää vuorovaikutusta – tai ennaltaehkäise tai korjaa ongelmatilanteita ja konflikteja. Toimintaohjelma keskittyy erityisesti ryhmäkohtaiseen yhdenvertaisuus- ja osallisuuspolitiikkaan, mutta erityinen väestösuhdepolitiikka jää vähemmälle: siitä löytyy ainoastaan muutamia yksittäisiä muotoja ja se on erityisesti läsnä turvallisuuspolitiikassa.

Toimenpiteiden laadun arvioiminen ei ole helppoa, mutta joitain huomioita voidaan kuitenkin tehdä väestösuhdepolitiikan muotoja tarkastelemalla (kuvio 1). Toimintaohjelmassa on tarkasteltu yleistä yhteiskuntapolitiikkaa ja eri hallinnonaloja siitä näkökulmasta, mitä kussakin tehdään. lisäksi huomiota on kiinnitetty ryhmäkohtaiseen politiikkaan saame- laisten ja romanien osalta. Kuviossa 2 esitetään toimintaohjelmassa esitellyt hallinnonalat peilaten niitä väestösuhdepolitiikan eri tasoihin.

Turvallisuuspolitiikka: poliisin ennalta estävän työn strategia, paikallisen turvallisuussuunnittelun kansalliset linjaukset, viharikosten torjuntaan liittyvät sisäministeriön ja poliisin hankkeet, poliisiylijohtajan keskustelufoorumi etnistien vähemmistöjen kanssa.

Yhdenvertaisuus, kielelliset oikeudet ja kansallinen perus- ja ihmisoikeuspolitiikka, työelämän monimuotoisuusohjelma, maahanmuuttoon liittyvät hankkeet ja kotoutumislain uudistus, tasa-arvopolitiikka, alkuperäiskansa saamelaisten oikeudet ja romanipolitiikka.

Ihmisoikeusvaikutusten arviointi kaikessa ulko- ja turvallisuus- politiikassa, kansainvälinen yhteistyö ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvonnassa, asuntopolitiikka, koulutuspolitiikka, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikka, sosiaali- ja terveystalvet, digitaalisten palvelujen kehittäminen.

Syrjinnän vastaista politiikkaa koskevia toiminnanmuotoja voidaan tyypitellä näkökulmista kuten lain-säädännön vahvistaminen, yhdenvertaisuussuunnittelun ja positiivisten erityistoimien kehittäminen, politiikka- ja rahoitusohjaus, kilpailuttaminen, kansalais-yhteiskunnan resurssien lisääminen, syrjinnän uhrien tuen parantaminen, viranomaisten ja muiden toimijoiden osaamisen vahvistaminen, mediakulttuuriin vaikuttaminen, rikosentorjunnan ja konfliktien sovittelu, väestön asenteisiin vaikuttaminen, tutkimustiedon lisääminen, väestösuhdepolitiikan ja ryhmäkohtainen voimauttaminen.

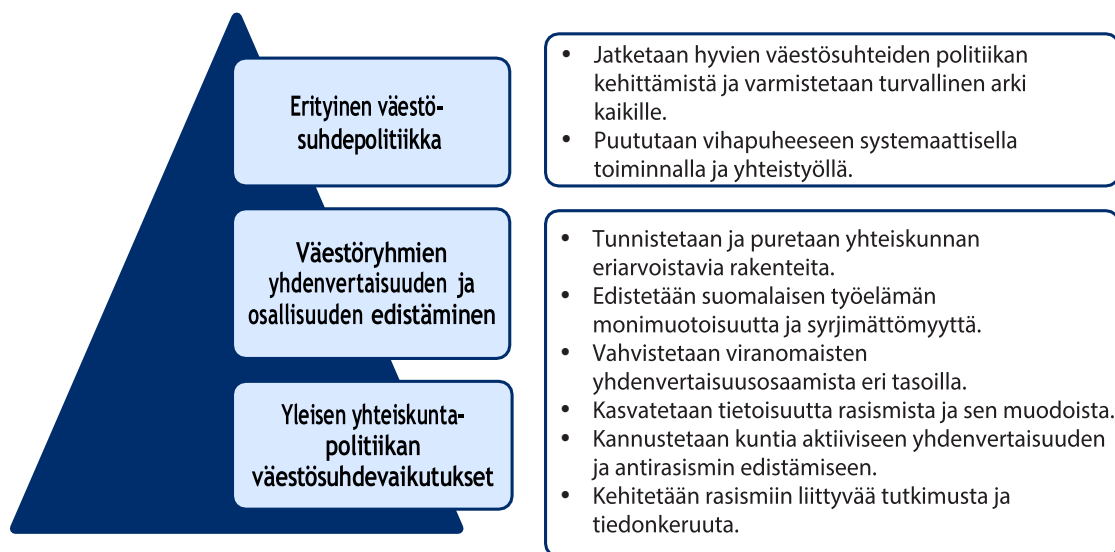
Edellä mainituista syrjinnän vastaisen työn muodoista lähes jokainen on tunnistettavissa toimintaohjelman toimenpiteissä. Eri toimijoille suunnatut koulutukset, eli osaamisen vahvistaminen, ovat selkeästi toimenpiteistä ylliedustettuna. Rasismien uhrien tukea koskevia toimenpiteitä on vain yksi ja **uhrien tukea sekä matalan kynnyksen palveluita koskevia toimenpiteitä tulisi jatkossa vahvistaa. (suositus 7) Tässä yhteydessä on myös huomattava, että ECRI kehotti viidennessä Suomea koskevassa raportissaan viranomaisia antamaan rasistisen väkivallan uhreille yksityiskohtaista tietoa ilmoitusmenetelystä sekä kaikesta saatavilla olevasta avusta (kuten lääketieteellisestä, psykososiaalisesta tai oikeudellisesta neuvonnasta).**

Rasismien- ja syrjinnänvastaisen toiminnan näkökulmasta toiminta kohdistuu laajasti eri väestöryhmien, kuten eri kieli- ja uskonnollisten ryhmien, saamelaisien, romanien ja maahanmuuttajaryhmien oikeuksien edistämiseen. Toimintaohjelmassa kiinnitetään huomiota rakenteelliseen rasismiin ja ministeriöiden yhdenvertaisuussuunnitteluun, joka nähdään tärkeänä instrumenttina sen kitkemiseen⁴⁴. Useilla

hallinnonaloilla on paneuduttu henkilöstön monimuotoisuuden lisäämiseen, henkilöstön yhdenvertaisuus- ja syrjimättömyysosaamisen edistämiseen ja viestintään, jossa on huomioitu eri kieliryhmien tarpeita.

Rasismia koskevien tutkimusten mukaan erityisesti ihonväritään ja uskunnoltaan näkyvästi poikkeavat henkilöt kohtaavat rasismia Suomessa. Toimintaohjelma käsittelee kyseisiä ryhmiä ja useat toimenpiteet pyrkivät torjumaan näihin ryhmiin kohdistuvaa rasismia. **Tulevissa toimintaohjelmassa tulisi kuitenkin kehittää ja vahvistaa toimenpiteitä afro- ja islamofobian torjumiseksi ja näistä kärsivien ryhmien osallistumisen vahvistamiseksi rasismien vastaisen politiikan valmistelussa. (suositus 8) Myös antisemitismia purkavat toimenpiteet olisivat jatkossa hyvä ottaa mukaan rasismien vastaisiin toimintaohjelmiin. (suositus 9)** Toimintaohjelman toteuttamisen aika puhjennut Venäjän hyökkäys Ukrainaan on lisännyt myös tarvetta tunnistaa ja puuttua sekä venäläis- että ukrainalaistaustaisiin ihmisiin kohdistuvaan rasismiin. Lisäksi näiden ryhmien välisten suhteiden rakentuminen voi muodostua väestösuhdepolitiikan kannalta merkittäväksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi, johon tulisi kiinnittää huomioita. (suositus 10)

Erityistä väestösuhdepolitiikkaa koskevia tavoitteita on toimintaohjelmassa jonkin verran. Erityisesti väestösuhdepolitiikan osaamisen vahvistamiseen pyrkiviä koulutuksia.⁴⁵ Väestösuhdepolitiikan keskeisimpiä ajatuksia on vuorovaikutuksen lisääminen eri ryhmiin kuuluvien ihmisten välillä sekä väestösuhteisiin liittyvien konfliktien ennaltaehkäisy, sovittelu sekä rikosentorjunta. Myös ECRI on kiinnittänyt huomiota

Kuvio 3. Ohjelman tavoitteet peilattuna väestösuhdepolitiikan eri tasoihin

44. Oikeusministeriö (2021), s.21–22.

45. Oikeusministeriö (2021), s.60, 64–65.

vuorovaikutuksen lisäämiseen ja esimerkiksi suosittelut viidennessä Suomea koskevassa raportissaan, että viranomaisten olisi ponnistettava edelleen saadakseen asianomaiset paikallisviranomaiset osallistumaan aktiivisesti tutkimukseen ja vuoropuheluun, jolla pyritään parantamaan saamelaisyhteisön jäsenten osallisuutta. Olemme jakaneet ohjelman sisältämät tavoitteet väestösuhdepolitiikan näkökulmasta sellaisiin, jotka edistävät suoraan vuorovaikutusta väestöryhmien välillä (ns. erityinen väestösuhdepolitiikka) ja sellaisiin, joilla torjutaan rasismia ja syrjintää ja edistetään vähemmistöjen osallisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä näiden oikeuksien toteutumista.

Ohjelman tavoitteista kaksi liittyvät suoraan erityisen väestösuhdepolitiikan kehittämiseen ja toimeenpanoon Suomessa, kuusi puolestaan liittyvät suoraan rasismiin ja syrjinnän vastaisiin toimiin. Erityisen väestösuhdepolitiikan näkökulma kiinnittyy etenkin kotouttamispolitiikan, yhdenvertaisuussuunnittelun, kuntien viranomaisten osaamisen, vähemmistöjen työllisyyden, viharikosten torjunnan, osallisuus- ja vaikuttamiskanavien sekä segregaaation torjunnan edistämiseen. Toimintaohjelman toimenpiteenä oli esimerkiksi se, että lastenkulttuurin avustuskriteereihin kirjataan eri taustaisten lasten ja nuorten välisen vuorovaikutuksen tukeminen. Myös taide- ja kulttuurilaitoksille ja -organisaatioille oli tarkoitus luoda kulttuurien välistä vuoropuhelua ja moninaisuustyötätukeva

kompassi-työkalu⁴⁶. Näiden esimerkkien lisäksi vuorovaikutusta lisääviä tai väestösuhdekonfliktien sovitteluun pyrkiviä toimintoja ei kuitenkaan juuri ole. **Tulevissa toimintaohjelmassa vuorovaikutusta suoraan edistävän väestösuhdepolitiikan mukaista toimintaa tulisikin olla enemmän. (suositus 11)**

Toimintaohjelman viestinnälliset toimenpiteet liittyivät ohjelmasta viestimiseen sekä eri viestinnällisiin toimenpiteisiin kuten mediakampanjat. Näkyvin kampanja oli kansallisesti toteutettu Olen antirasisti-kampanja. Myös viestinnällisissä toimenpiteissä, erityisesti toimintaohjelmaa itseään koskevissa, **tulisi jatkossa pohtia viestinnän saavutettavuutta suhteessa eri rasisminvastaisen työn kohderyhmiin. Tätä voitaisiin vahvistaa analysoimalla tarkemmin eri viestintäkanavien käyttöä kohderyhmissä sekä lisäämällä viestinnän kielivalikoimaan. (suositus 12)**

Toimeenpano

Komission arviointikriteerien mukaan toimintaohjelmien toimeenpanon arvioinnissa tulisi kiinnittää huomioita erityisesti koordinaatio- ja yhteistyömekanismien toimintaan, konsultatiiviseen prosessiin, toimeenpanoon eri toimijoiden näkökulmasta, alueellisiin ja paikallisiin toimenpiteisiin, toimeenpanon seurantaan sekä viestintään ja ohjelman näkyvyyteen (katso taulukko 3).

Toimeenpanovaiheessa Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman valmistelutyöryhmä jatkoi toimeenpanon seurantatyöryhmänä ja laati ohjelmaa koskevat seurantatiedot hallitusohjelman seurannan mukaisesti. Ohjelman toimikaudeksi asetettiin 18.3.2020–31.12.2023. Ohjelman toteutumisesta raportoitiin hallituksen oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmälle. Toimintaohjelman väliraportti jätettiin ministerityöryhmälle hallituskauden puolivälitarkastelun yhteydessä.⁴⁷

Toimenpiteiden toteutumisen seurannan tueksi seurantatyöryhmä laati **toimeenpanosuunnitelman**, jossa tarkennettiin toimenpiteiden aikataulusuunnitelma, kohderyhmät, kustannus- vaikutukset sekä läpileikkaavien teemojen (tasa-arvo ja intersektionaalisuus) toteutumisen seuranta. Suunnitelmassa tarkennettiin myös kunkin toimenpiteen taustalla olevat perustelut (esim. kansainvälisten sopimusvalvontaelinten suosittukset). Toimeenpanosuunnitelmaa varten laadittiin myös ryhmä- ja teemakohtaisten erityiskysymysten (kuten antisemitismi, islamofobia, afrofoobia, saamelaisiin ja romaneihin kohdistuva rasismi ja vihapuhe) huomioimista varten arviointimatriisi.

Seurantaryhmä osallisti vaikuttavuusarviointiin eri väestöryhmiä edustavia kansalaisjärjestöjä, alueellisia Etnisten suhteiden neuvottelukuntia sekä syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmän. Toimintaohjelman toimeenpanon koordinaatio on ollut toimiva ja eri tasoja mukaan ottava kokonaisuus. Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelmassa rakennettu koordinaatiomalli voisi toimia mallina tuleviin rasismin vastaisiin toimintaohjelmiin.

Toimintaohjelman toimenpiteitä toteutettiin vastuullisten ministeriöiden toimesta yhteistyössä muiden ministeriöiden, alueellisten viranomaisten, valtioneuvoston osallistavien rakenteiden (Etno, RONK), Saamelaiskäräjien ja kansalaisjärjestöjen toimesta. Myös alueellinen ja paikallinen taso huomioitiin ohjelmassa. Oikeusministeriön tekemän seurantakyselyn perusteella suurin osa toimenpiteistä toteutettiin toimintasuunnitelman mukaisesti. Oikeusministeriö teetti myös kyselyn joulukuussa 2022 pidetyn seminaarin yhteydessä, jossa kysyttiin rasisminvastaisen kentän toimijoilta näkemyksiä toiminta- ohjelman toimeenpanosta.

46. Oikeusministeriö (2021), s.67.

47. *ibid.*, s.65.

Alueellinen ja paikallinen toimeenpano

Ohjelma asetti tavoitteeksi vahvistaa paikallisia ja alueellisia rasisminvastaisen ja hyvien väestösuhteiden työn rakenteita ja tunnusti kansalaisjärjestöt vahvoina paikallisina toimijoina. Paikallisnäkökulmaa haluttiin lisätä useassa kohtaa muun muassa vahvistamalla alueellisten Etnojen roolia, kouluttamalla, tuomalla viranomaisille tietoa rasismitilanteesta ja järjestämällä alueellisia viestintätoimia sekä keskustelutilaisuuksia.⁴⁸

Toimintaohjelman tavoitteiden jalkauttamiseksi alueelliselle ja paikalliselle tasolle käynnistettiin Etelä-Suomen ELY-keskuksen koordinoima hyvien väestösuhteiden pilottihanke (HVS-hanke). Hanketta toteutettiin 18.10.2021–30.6.2023 ja se sai rahoitusta oikeusministeriöltä. HVS-pilottihankkeen tavoitteena oli vahvistaa alueellisissa Etnoissa toimivien tahojen, erityisesti järjestöjen, edellytyksiä osallistua paikalliseen ja alueelliseen hyvien väestösuhteiden, yhdenvertaisuuden ja antirasmin edistämistyöhön, tukea yhteistyörakenteiden vahvistumista paikallisviranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan välillä sekä tukea hyviä väestösuhteita edistävien työkalujen ja mallien kehittämistä, käyttöönottoa ja testaamista paikallistasolla.

Pilottihankkeen puitteissa on laadittu alueelliset toimintasuunnitelmat rasisminvastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman toteuttamiseksi kaikilla alueellisten Etnojen toiminta-alueilla. Toimintasuunnitelmiin on kerätty alueellisia ja paikallisia erityiskysymyksiä kaikkien valtakunnallisen toimintaohjelman tavoitteiden osalta sekä eri toimijoiden toimenpiteitä tavoitteisiin pääsemiseksi. HVS-hankkeessa on myös järjestetty omankielisiä tiedonkeruutilaisuuksia väestösuhteiden tilasta eri puolella Suomea, sekä kerätyn tiedon esittelemiseen tarkoitettuja päättäjätalaisuuksia ratkaisujen löytämiseksi tunnistettuihin ongelmiin.

Hanke on myös rahoittanut järjestöjen tekemiä väestösuhteiden edistämiseen tähtäviä projekteja. Projekteissa tehtiin muun muassa tapahtumia työelämän monimuotoisuuden ja syrjimättömyyden edistämiseksi (Seinäjoella 27.9., Vaasassa 3.10. ja Kokkolassa 7.10.2022), radio-ohjelma väestösuhteiden tilasta Turussa, Salossa ja Porissa, Uutiskirje live-lähetys (2.11.2022), videot ja podcastit hyvistä väestösuhteista ja lapin Etnon jäsenjärjestöstä, nuorten videoprojekti nuorten hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi Tampereella sekä projekti yläkoulun rasisminvastaisen toimintasuunnitelmien tekemiseksi Turussa.

HVS-hankkeen puitteissa toteutettiin myös paikallisille ja alueellisille toimijoille kysely rasisminvastaisen

työn vahvistamisesta eri puolella Suomea. Kyselyä hyödynnettiin alueellisten toimintasuunnitelmien toimintoja suunniteltaessa. Lisäksi HVS-hanke järjesti valtakunnallisen seminaarin toimintaohjelman toimeenpanosta ja hyvien käytäntöjen jakamisesta Kuopiossa toukokuussa 2023.

Alueellisia toimintaohjelmia on laadittu yhdessä viranomaisten ja järjestöjen kesken, ja järjestökentän rooli on ollut keskeinen vuorovaikutusta lisäävän toiminnan järjestämisessä. **Pilottihankkeen toiminnot olivat erittäin tärkeitä toimintaohjelman alueellisen ja paikallisen tason toteuttamisen näkökulmista ja kyseisen kaltainen toiminta tulisi ottaa mukaan myös tuleviin rasisminvastaisiin toimintaohjelmiin niiden alueellisen ja paikallisen vaikuttavuuden turvaamiseksi. (suositus 13)**

Seuranta ja arviointi

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman toteuttamista seurattiin oikeusministeriön asettamassa toimintaohjelmatyöryhmässä ja toteutumisesta raportoitii hallituksen oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmälle.⁴⁹ Seuranta koostui useista osatekijöistä: eri ministeriöiden suullisesta raportoinnista ryhmän kokouksissa, hallitusohjelmahankkeiden seurantamekanismiin raportoinnista, oikeusministeriön laatiman toimenpidekohtaisen seurantataulukon ylläpitämisestä, keväällä 2023 ministeriöille lähetetystä seurantakyselystä sekä toimintokohtaisista tiedonkeruumenettelmistä. Lisäksioikeusministeriö keräsi palautteita ja näkemyksiä toimintaohjelman tilaisuuksiin osallistuneita tahoilta. Myös toimintaohjelman alueellisesta toimeenpanosta vastannut HVS-hanke keräsi eri toimijoiden näkemyksiä rasisminvastaisen työn vahvistamiseksi. Edellä kuvattujen aineistojen (pöytäkirjat, toimeenpanosuunnitelma, arviointikyselyt) lisäksi tässä arviointityössä on hyödynnetty toimintaohjelman valmistelun ja toimeenpanon avainhenkilöiden haastatteluita, jotka toteutettiin kesäkuussa 2023.

Toimintaohjelmatyöryhmän arviointikysely

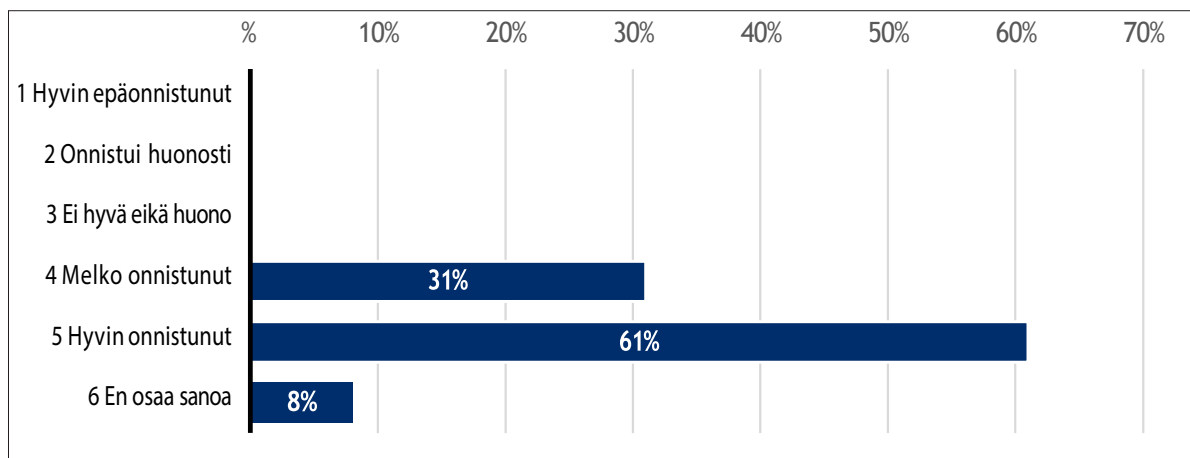
Kuten toimintaohjelman toimeenpanoa koskevassa luvussa todettiin, seurantatietojen valossa suurin osa toimintaohjelman toimenpiteistä toteutui suunnitellusti. Muutama toteutumatta jäänyt toimenpide, kuten kielitaitovaatimusten saavuttamista virkasuhteen aikana koskeva hanke sekä perusopetuksen yhdenvertaisuussuunnittelun ohjeistus viivästyivät ja ovat edelleen odottamassa toteutumista.

48. Oikeusministeriö (2021), s.60.

49. Oikeusministeriö (2021), s.67.

Seurantakyselyllä kerätty aineisto sisälsi toimenpiteiden toteuttamista koskevien kysymysten lisäksi arviointi ohjelman vaikuttavuudesta. Kyselyyn vastasivat kaikki mukana olleet ministeriöt, HVS-hankkeen osalta

Uudenmaan ELY-keskus, Etnisten suhteiden neuvottelukunta sekä Suomen Punainen Risti. Kyselyyn vastanneiden arvio toimintaohjelman onnistumisesta oli positiivinen (katso kuvio 4).

Kuvio 4. Yleinen arvio toimintaohjelman onnistumisesta

92 prosenttia vastaajista piti toimintaohjelmaa joko hyvin onnistuneena tai melko onnistuneena. Arviointikyselyssä pyydettiin myös näkemyksiä vaikuttavimmista toimenpiteistä, joita on kerätty alle.

Vastaukset: mitkä toimenpiteistä olivat mielestäsi vaikuttavimpia?

- ▶ Kansalaisten tietoisuuden ja eri ammattiryhmien osaamisen lisääminen ovat keskeisimpiä toimenpiteitä, sillä rasismi kasvaa erityisesti tietämättömydestä. Konkreettiset vaikuttavuustoimet puolestaan herättävät (puuttuminen, resurssiohjaus mm) yhteisöjä ja yksilöitä nopeasti huomaamaan kielteiset toimintatavat ja muuttamaan niitä.
- ▶ Tavoite 3: Vahvistetaan viranomaisten yhdenvertaisuusosaamista eri tasoilla
- ▶ Tavoite 4: Kasvatetaan tietoisuutta rasismista ja sen eri muodoista
- ▶ Näkyvämpiä toimia.
- ▶ Suurin tulos on väestösuhteiden viitekehysten ja politiikan tunnettavuuden lisääntyminen. HVS-mallia tunnetaan entistä paremmin valtakunnallisesti.
- ▶ Viranomaisiin kohdistuvat (hyvät) toimenpiteet ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden vaikuttavuus on suurempaa kuin laajalle yleisölle tai laajemmin yhteiskuntaan suunnatut toimenpiteet.
- ▶ Itselläni ei ole vahvaa kokemusta useimmista toimenpiteistä tai niiden vaikutuksista, ja uskoisin että valtaosa toimenpiteistä oli sellaisia, että niiden vaikutukset näkyvät vasta

pidemmällä aikavälillä. Kuitenkin esimerkiksi moninaisuuspäivät [Y-festivaali] ja hyvien väestösuhteiden -hanke vaikuttavat lupavilta jo nyt.

- ▶ HVS-pilottihanke, koska siinä pystyttiin konkretisoimaan alueellista ja paikallista näkemystä ja toimijoiden tunnustamista.
- ▶ Olen Antirasisti -kampanja ja Y-festivaali, jotka korostivat julkisen vallan (OM) sitoutumista antirasistiseen työhön.

Kuten vastauksista näkyy, vaikuttavina toimenpiteinä pidettiin esimerkiksi viranomaisille suunnattuja yhdenvertaisuuskoulutuksia, HVS-pilottihankkeen toimintoja sekä suurelle yleisölle suunnattuja kampanjoita ja tilaisuuksia tietoisuuden lisäämiseksi. Lyhyiden avovastausten perusteella on vaikea arvioida mihin vastaajien arviot viime kädessä perustuvat ja tämä osa-alue voisi olla kehittämiskohde tulevien toimintaohjelmien valmistelussa. **Toimintojen vaikuttavuusanalyysia tulisi myös laajentaa toteuttajatahojen sisäisestä analyysistä kohderyhmiltä saatuihin arvioihin (kyselyt tai arviointityöpajat). (suositus 14)**

Seurantakyselyssä vastaajia pyydettiin myös arvioimaan mitkä ovat seuraavat askeleet kansallisessa rasminvastaisessa ja hyvien väestösuhteiden politiikassa, jotta yhdenvertaisista mahdollisuuksista tulisi totta suomalaisessa yhteiskunnassa. Vastaukset on kerätty alle.

Vastaukset: mitkä ovat seuraavat askeleet kansallisessa rasisminvastaisessa ja hyvien väestösuhteiden politiikassa?

- ▶ Yhdenvertaisuuden edistäminen poliittisessa kulttuurissa ja työelämässä.
- ▶ Esimerkiksi koulutukset tulee saattaa rakenteisiin, työ ei voi olla hankkeiden vastuulla
- ▶ Tulevat todeksi, jos ja kun erilaisuudesta tulee osa yhteiskuntaa ja sen toimintoja. Jos erilaisuutta ei siedetä tai ymmärretä, tilanne ei oleellisesti kehity parempaan.
- ▶ Puheena olevan toimintaohjelman jatkuvuuden turvaaminen ylipäättään. Toimintaohjelman tavoitteissa ei liene paljoakaan muutettavaa.
- ▶ Hankkeet eivät saa jäädä irrallisiksi, vaan keskustelua on pidettävä aktiivisesti yllä, esimerkiksi hankkeen tavoitteiden toteutumisen säännöllisellä kartoittamisella, ja korjausliikkeitä tarpeen mukaan tehden.
- ▶ Kaikilla tahoilla ja tasoilla on tärkeää 1) tunnistaa rasismi arjessa ja rakenteissa, 2) tiedostaa ennakkoluulot ja syrjivät käytännöt sekä 3) toimia aktiivisesti syrjivien rakenteiden ja käytäntöjen purkamiseksi. Työtä on jatkettava kaikilla sektoreilla ja yhteistyötä laajalla rintamalla. Yleiseen mielipiteeseen pyritään vaikuttamaan enenevissä määrin ja monilla tavoin, joten oikean tiedon (faktat, tilastot, kokemukset, jne.) näkyvä jakaminen on erittäin tärkeää. Tietoa tulisi sanoittaa ja jakaa myös niin, että se kohdennetaan väestön enemmistölle eikä yhdenvertaisuuskysymyksissä luoda tai syvennetä jakolinjoja. Tähän tarvitaan kaikkia toimijoita – myös järjestöillä ja muilla kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on tärkeä rooli.
- ▶ luodaan vahvemmat koordinoitiverkostot valtiohallinnon ja aluehallinnon tasoilla, joilla paremmin jatkokehitetään väestösuhteiden edistämistyötä yhteiskunnassa. Tämän rinnalla tarvitaan tarpeelliset resurssit kehittämistyötä varten.
- ▶ ylihallituskausien ulottuva ja tavoitteellinen pitkänaikavälin toimenpideohjelma. Hallituskauden kestävä ohjelma on hyvä alku, mutta kaikki hallituskoalitiot on saatava sitoutumaan pitkäkestoisin edistämistoimenpiteisiin, jotta toimenpiteet menevät kampanjoita paremmin ”rakenteisiin”.
- ▶ Jatketaan työtä toimintaohjelman pohjalta ja sen ohella. Tärkeää olisi myös kehittää poikkihallinnollista yhteistyörakennetta ja vahvistaa yhdenvertaisuus- ja väestösuhdeosaamista eri puolilla hallintoa.

- ▶ Toimintaohjelmaa tulee jatkaa ja kaikki ministeriöt hallinnonaloineen täytyy saada vahvemmin mukaan toimenpiteiden toteuttamiseen. Yhdenvertaiset mahdollisuudet toteutuvat, jos yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla tehdään aktiivisesti antirasistista työtä.
- ▶ Toimintaohjelmalle tarvitaan strategista jatkoa. Tarvitaan myös jalkauttamista ja tiedotusta toimintaohjelman olemassaolosta, jotta syrjintää kohtaavat ihmiset tietävät siitä.

Kuten vastauksista näkyy toimintaohjelmassa käynnistetyn työn jatkumista pidettiin erittäin tärkeänä. Samalla toivottiin, että rasisminvastainen työ saataisiin rakenteisiin jolloin sitä toteutettaisiin osana viranomaisten perustyötä eikä vain hankkeissa. Vastauksissa nousi esiin myös selkeitä kehittämiskohteita kuten koordinaatioverkostojen vahvistaminen valtiohallinnon ja aluehallinnon välillä, resurssien lisääminen, pidempiaikaisen hallituskausien yli jatkuvan rasisminvastaisen strategian laatiminen sekä vielä laajemman toimijajoukon mukaan saaminen muutoksen aikaansaamiseksi.

Toimintaohjelmaseminaarin palautekysely

Toimintaohjelman joulukuussa 2022 järjestämässä seminaarissa⁵⁰, osallistujilta kerättiin verkkokyselyllä näkemyksiä tapahtumasta sekä rasisminvastaisesta politiikasta. Kysymykseen *mitä toivoisit seuraavaksi tapahtuvan aiheen tiimoilta* vastasi yhteensä 60 vastaajaa, jotka edustivat paikalla olleita viranomaisia, kansalaisjärjestöjä ja tutkijoita. Tähän kysymykseen vastaaminen ei kerro suoraan vastaajien näkemyksistä Yhdenvertainen Suomi-toimintaohjelmasta, mutta antaa kuvaa siitä, miten tärkeinä eri toimijat pitivät eri elämänalueilla tehtävää rasisminvastaista työtä. Seuraavat vastausesimerkit kuvaavat eri toimijoiden näkemyksiä siitä, mihin tulisi panostaa:

- ▶ laajempaa keskustelua rasismista ja syrjinnästä ja vahvempia antirasistisia toimia ja käytäntöjä hallituksen osalta.
- ▶ Tutkimusrahoitusta rasisminkokemuksia käsittelevälle määrälliselle tutkimukselle
- ▶ Rakenteellista syrjintää koskeva koulutustautuminen pakolliseksi opettajille, poliiseille, lääkäreille jne.
- ▶ Rasisminkäsittely varhaiskasvatuksessa ja alakoulussa. Miten puhua valtarakenteista ja ongelmista, eikä vain siitä että kaikki ovat yhdenvertaisia, sillä vaikka koulussa olisikin, yhteiskunnassa ei ole.

50. Rakenteellinen syrjintä ja rasismi – mitä ne tarkoittavat ja miten niihin puututaan? – seminaari Säätytalolla 19.12.2022

- ▶ Jonkinlaista verkostoa tai muuta yhteisöä, jossa esim. työyhteisöt voisivat jakaa vinkkejä ja kokemuksia antirasistisesta toiminnasta jne. Tämän kautta voisi saada hyviä käytäntöjä laajemminkin käyttöön.
- ▶ Toivoisin, että kävisitkö puhumassa myös eduskunnassa asiasta päättäjille
- ▶ Että seuraava hallitus jatkaa pitkäjänteistä rasminvastaista ja rakenteellista rasismia purkavaa työtä
- ▶ Ehkä joku selvitys siitä, miten/onko antirasismikoulutus vaikuttanut sen käyneiden organisaatioiden toimintamalleihin
- ▶ Olisi mukavaa saada mukaa nuorten omaa näkökulmaa. Koulutuksessa puhuttiin paljon koulumaailmasta ja työelämän aloittamisesta, mutta ei tullut vahvasti esille mitä nuoret ajattelevat rakenteellisesta syrjinnästä (esim. min-kälaisia työkaluja he toivovat tulevaisuudelle)

Kuten esimerkkipastauksista näkyy, rasminvastaiselle politiikalle toivotaan jatkoa seuraavissa hallituksissa. Vastauksista käy ilmi, että toimintaohjelman puitteissa tehtävää työtä pidettiin erittäin tärkeänä ja rasminvastaista työtä tulisi jatkossa vahvistaa kaikilla elämänalueilla. Lisäksi toivottiin keskustelun laajentamista asiantuntijapiirin ulkopuolelle, poliittisten päättäjien mukaan saamista, tutkimusta rasminvastaisten koulutusten vaikutuksista, lukuisien eri ammattiryhmien kouluttamista aiheesta sekä rahoitusta rasismia koskevalle tutkimukselle.

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman tavoitteissa ja toimenpiteissä käsitellään, jollain tasolla suurinta osaa vastaajien esittämistä kehittämiskohteista. Palautekyselyn vastausten perusteella voidaan sanoa, että ohjelman tavoitteenasettelu ja sisällölliset

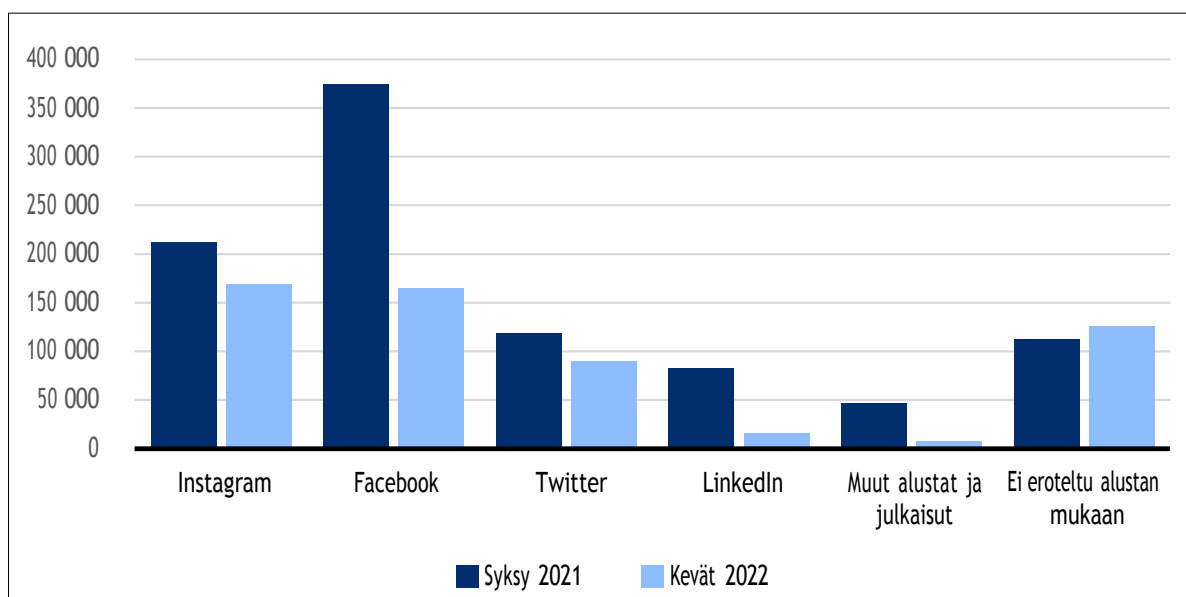
valinnat olivat varsin onnistuneita ja luovat hyvän pohjan tulevien toimintaohjelmien sisältöalueiden määrittelylle.

Toimintokohtaiset arviointitiedot

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelmassa toteutettiin myös toimintokohtaista arviointia. Esimerkiksi rasmin vastaisen Olen antirasisti -kampanjan yhteydessä kerättiin mukaan lähteneiden toimijoiden näkemyksiä kampanjan vaikuttavuudesta. Kampanjaan osallistui yhteensä 171 organisaatiota eri sektoreilta ja aloilta, esimerkiksi valtionhallinnosta, kaupungeista, oppilaitoksista, opiskelijajärjestöistä ja -liitoista, kansalaisjärjestöistä, kulttuuri- ja urheilutoimijoista sekä liitoista. Kampanjan syksyn 2021 ja kevään 2022 vaiheissa toteutettiin Webropol-sidosryhmäkyselyt, joilla pyrittiin arvioimaan kampanjan vaikuttavuutta. Kyselyihin vastasi syksyllä 94 ja keväällä 67 organisaatiota.

Kyselyillä kartoitettiin muun muassa kampanjajulkaisujen näkyvyyttä eri medioissa sekä toimijoiden näkemyksiä kampanjan onnistumisesta. Kampanjajulkaisut saavuttivat eniten näkyvyyttä syksyllä 2021 Facebookissa ja keväällä 2022 Instagramissa (katso kuvio 5.)

Yhteensä syksyllä 2021 näkyvyys oli n. 945 725 ja keväällä 2022 n. 573 274. Mukana olleet toimijat arvioivat kampanjan varsin myönteisesti. Kampanja sai kiitosta tärkeän aiheen käsittelemisestä, osallistumisen helppoudesta, laadukkaista materiaaleista ja hyvästä koordinoinnista. Kampanja myös koettiin innostavana ja se oli herättänyt tärkeitä keskusteluja henkilöstön kesken. Kehittämiskohteina mainittiin esimerkiksi antirasismien ja rasmin vastaisen työn selkeämpi määrittely esim. järjestämällä antirasismikoulutukset ennen some-kampanjaan osallistumista

Kuvio 4. Kampanjajulkaisujen näkyvyys

ja viestimällä aiheesta mahdollisimman selkeästi. Lisäksi toivottiin, että vammaisuus moniperusteisen syrjinnän osana ja uskonto rasismin perustana tulisivat selkeämmin näkyvillä kampanjasisällöissä.

Myös työelämää koskevissa toiminnoissa kerättiin tietoa toimintojen vaikuttavuudesta. Työelämän monimuotoisuutta edistävää toimintaa toteutettiin erityisesti IMAGO – vahva työnantajakuva -valmennuksen avulla. Valmennuksen vaikutuksista tehtiin erillinen vaikuttavuustutkimus, jolla kartoitettiin muun muassa millaisia tuloksia IMAGO -valmennuksella on ollut ja millaisena sen vaikuttavuus näyttäytyy sekä yksilö- että organisaatio- tasolla. Vaikuttavuustutkimus osoitti, että valmennus on tehokas tapa tuoda uutta osaamista työnantajamielikuvan kehittämiseen.

Koulutuksen jälkeen noin 93 % vastanneista organisaatioista oli rekrytoinut uuden työntekijän. Kaikista rekrytoinneista noin 70 % lisäsi organisaation monimuotoisuutta esimerkiksi kulttuurisen taustan osalta. Organisaatioissa oli tehty valmennuksen jälkeen monipuolista kehitystyötä, kuten strategian päivittämistä, sisäisen viestinnän kehittämistä, yrityksen arvojen kirkastamista sekä aloitettu keräämään säännöllisesti työntekijäkokemuskyselyitä. Tärkeimpänä oppina vastaajat nostivat esiin sen, miten rakennetaan sisältä vahvaa ja monimuotoista työnantajabrändiä.

Avoimissa palautteissa kiitettiin sekä koulutuskokonaaisuutta että esimerkiksi pienryhmäkeskusteluita. Vaikuttavuustutkimuksen aineisto kerättiin digitaalisella kyselyllä sekä yksilö- ja fokusryhmähaastatteluilla keväällä 2023 (N = 76) sekä valmennuksen palautekyselyllä (N = 251).

Euroopan komission ohjeet korostavat seurannan ja arvioinnin osalta toimeenpanon väliarviointia ja lopuarviointia. Näihin tulee sisältyä arviointi ohjelman vaikuttavuudesta ja seurannasta ja tarkastella riippumattoman mekanismin nimeämistä, tiedonkeruuta, indikaattoreita sekä raportointia arvioinnin tuloksista. Kuten edellä on esitetty, Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman seuranta ja arviointi toteuttavat melko hyvin komission asettamat kriteerit. Seurannan rakenteet ja tiedonkeruun tavat olivat selkeästi määritelty ja toteutumisesta raportointiin säännöllisesti hallitusohjelmahankkeiden seurantamekanismin mukaisesti. Seurannan riippumattomuus on asia mitä tulisi jatkossa kuitenkin vahvistaa. Toiminto- ja tilaisuuskohtaiset palautekyselyt tarvitsisivat rinnalleen pysyvän riippumattoman arviointirakenteen. **Hallitusohjelmaseurannan sekä toiminta- ohjelman sisäisen seurannan lisäksi toimenpiteiden toteutumista tulisi tulevissa toimintaohjelmissa seurata myös riippumattoman seurantamekanismin avulla (suositus 15).**

Yhteenveto ja kehittämisehdotukset

Tässä raportissa on analysoitu hallituksen Rasismin vastaista ja hyvien väestösuhteiden-toimintaohjelmaa EU-komission laatimien kansallisten rasisminvastaisten toimintaohjelmien kriteereiden avulla. Lisäksi ohjelmaa on verrattu muutamien muiden maiden vastaaviin ohjelmiin. Arvioinnin tarkoituksena on ollut nostaa esiin kehittämiskohteita, jotka tulisi ottaa huomioon tulevissa rasismin torjuntaan tähtäävissä kansallisissa hankkeissa.

Kokonaisarvion mukaan Yhdenvertainen Suomi -ohjelma täyttää varsin hyvin EU:n toimintaohjelmille laatimat kriteerit. Sen valmistelua ja toimeenpanoa on koordinoitunut laajapohjainen työryhmä, toimenpiteiden suunnittelussa ja tilannearvion tekemisessä on kuultu laajasti eri väestöryhmiä sekä käyty läpi laajasti tutkimuksia, toimenpiteiden toteuttamiseen on varattu rahoitusta, valitut toimenpiteet kattoivat eri elämänalueita ja keskeisiä rasisminvastaisen työn muotoja ja toimintaohjelman seurantaan ja arviointiin on kehitetty useita arviointimenetelmiä.

Positiivisesta yleiskuvasta huolimatta arvioinnista nousee esiin kehittämiskohteita, joita huomioimalla toimintaohjelmatyön eri vaiheita voisi edelleen kehittää ja toimenpiteiden vaikuttavuutta lisätä. Seuraavat kehittämisehdotukset tulisi ottaa huomioon rasisminvastaisia toimintaohjelmia valmisteltaessa ja toteuttaessa:

1. Yhteisölähtöisen ja omakielisen osallistuvan valmistelun vahvistaminen lisäisi eri ryhmien yhdenvertaisuutta tulevissa toimintaohjelmien valmisteluprosesseissa.
2. Toimintaohjelman rahoitus ei saisi olla vain hankerahoituksen varassa vaan poliittisen johdon tulisi varata siihen riittävät resurssit. Hallitusten sitoutuminen rasisminvastaisen politiikan resursointiin on keskeinen tekijä, jolla poliittista sitoutumista voidaan mitata.
3. Konkreettisten tavoitteiden ja toimenpiteiden tunnistaminen voi edellyttää syventymistä rajatumpaan määrään elämänalueita, joiden kohdalla vaikuttamiskanavia ja toimenpiteitä voidaan suunnitella kaikki hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan tasot leikkaavina kokonaisuuksina.
4. Rasisminvastaisten toimintaohjelmien valmistelu vahvistuisi siitä, että mahdollisimman moni toimiala kehittäisi tiedonkeruuta rasisminvastaisten ilmenemisestä kyseisellä elämänalueella.
5. Ryhmäkohtaisten erityiskysymysten tunnistamista tulisi vahvistaa lisäämällä tutkimusta eri ryhmien rasisminkokemuksista.
6. Rikoslaki tulisi saattaa Euroopan neuvoston ja EU:n normit ja suositukset, mukaan lukien EU:n puitepäätös rasismin ja muukalaisvihan torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin (2008/913/YOS) ja ECRI:n asiaa koskevat suositukset, edellyttämälle tasolle.
7. Rasismin uhrien tukea sekä matalan kynnyksen palveluita koskevia toimenpiteitä tulisi jatkossa vahvistaa.
8. Tulevissa toimintaohjelmissa tulisi kehittää ja vahvistaa toimenpiteitä afro- ja islamofobian torjumiseksi ja näihin ryhmiin kuuluvien osallistumisen vahvistamiseksi rasismin vastaisen politiikan valmistelussa.
9. Myös antisemitismistä purkavat toimenpiteet olisivat jatkossa hyvä ottaa vahvemmin mukaan rasisminvastaisiin toimintaohjelmiin.
10. Venäjän hyökkäys Ukrainaan on lisännyt myös tarvetta tunnistaa ja puuttua sekä venäläis- että ukrainalaistaustaisiin kohdistuvaan rasismiin. lisäksi näiden ryhmien välisten suhteiden rakentuminen voi muodostua väestösuhdepolitiikan kannalta merkittäväksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi, johon tulisi kiinnittää huomioita.
11. Vuorovaikutusta suoraan edistävää erityistä väestösuhdepolitiikkaa tulisi lisätä.
12. Myös viestinnällisissä toimenpiteissä, erityisesti toimintaohjelmaa itseään koskevissa, tulisi jatkossa pohtia viestinnän saavutettavuutta suhteessa eri rasisminvastaisen työn kohderyhmiin. Tätä voitaisiin vahvistaa analysoimalla tarkemmin eri viestintäkanavien käyttöä kohderyhmissä sekä lisäämällä viestinnän kielivalikoimaa.

13. Hyvien väestösuhteiden -pilottihankkeen toiminnot olivat erittäin tärkeitä toimintaohjelman alueellisen ja paikallisen tason toteuttamisen näkökulmista ja kyseisen kaltainen toiminta tulisi ottaa mukaan myös tuleviin rasisminvastaisiin toimintaohjelmiin niiden alueellisen ja paikallisen vaikuttavuuden turvaamiseksi.
14. Toimintojen vaikuttavuusanalyysia tulisi laajentaa toteuttajatahojen sisäisestä analyysistä kohderyhmiltä saatuihin arvioihin (kyselyt tai arviointityöpajat).
15. Hallitusohjelmaseurannan sekä toimintaohjelman sisäisen seurannan lisäksi toimenpiteiden toteutumista tulisi tulevissa toimintaohjelmissa seurata riippumattoman seurantamekanismin avulla.

Lähteet

Artemjeff, Panu, Attias, Miriam & Kettunen, Pekka (2023). *Kotoutumis- ja väestösuhdepolitiikan tilannekatsaus Suomessa*. Euroopan neuvoston julkaisu. Haettu 8.6.2023.

Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), Fifth report on Finland, CRI(2019)38. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/finland>

Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance, ECRI (2022). Conclusions on the Implementation of the Recommendations on the Implementation of the recommendations in Respect of Finland Subject to Interim Follow-up CRI(2022)01. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/finland>

Délégation Interministérielle à la lutte Contre le Racisme, l'Antisémitisme et la Haine anti-LGBT (DIICRAH) (2023). Plan national contre le racisme, l'antisémitisme et les discriminations liées à l'origine (2023–2026). <https://www.diicrah.fr/wp-content/uploads/2023/01/Plan-national-de-lutte-contre-le-racisme-lantisemitisme-et-les-discriminations-liees-a-lorigine-2023-2026-Janvier-2023.pdf>. Haettu 7.6.2023.

Die Bundesregierung (2018). Nationaler Aktionsplan gegen Rassismus. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/publikationen/nationaler-aktionsplan-gegen-rassismus-1145356>. Haettu 7.6.2023.

Euroopan komissio (2020). Tasa-arvon unioni: EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelma 2020–2025. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. COM(2020) 565 final.

Euroopan komissio (2022/a) *Supporting the Development, Implementation and Monitoring of National Action Plans Against Racism - Checklist and reporting tool* (europa.eu). Subgroup on the national implementation of the EU anti-racism action plan 2020–2025. Haettu 8.6.2023.

Euroopan komissio (2022/b) *Common guiding principles for national action plans against racism and racial discrimination*. Subgroup on the national implementation of the EU anti-racism action plan 2020–2025. Haettu 18.4.2023.

Isal, Sarah (2019). National Action Plans Against Racism: lessons for effective national anti-racism policies. European Network Against Racism. <https://www.enar-eu.org/national-action-plans-against-racism-lessons-for-effective-national-anti-racism-policies/>. Haettu 7.6.2023.

Kulturdepartementet (2019). Regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion 2020–2023. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/regjeringens-handlingsplan-mot-rasisme-og-diskriminering-pa-grunn-av-etnisitet-og-religion-2020--2023/id2681929/laki> kotoutumisen edistämisestä 681/2023 - Säädökset alkuperäisinä - FINIEX®

Mannila, S. (2020). Syrjintä Suomessa 2017–2019 Tietoraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:20. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-847-9>.

Die Bundesregierung (2018). Nationaler Aktionsplan gegen Rassismus. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/publikationen/nationaler-aktionsplan-gegen-rassismus-1145356>

Nieminen, K., Jauhola, I., Lepola, O., Rantala, K., Karinen, R., Luukkonen, T. (2020). Aidosti yhdenvertaiset: Yhdenvertaisuuslain arviointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:50. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-959-2>

Oikeusministeriö (2020). Tutkimuskatsaus myönteisten ryhmäsuhteiden edistämiskeinoista. Policy Brief 4, Syrjintä Suomessa.

Oikeusministeriö (2021). Yhdenvertainen Suomi – Valtioneuvoston toimintaohjelma rasismintorjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:34. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-808-0>

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016). Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelma: Ohjelma vihapuheen ja rasismintorjumiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-404-7>

Regeringskansliet (2023). Insatser mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. <https://www.regringen.se/regeringens-politik/samlat-grepp-mot-rasism-och-hatbrott/insatser-mot-rasism-liknande-former-av-fientlighet-och-hatbrott/>. Hämtat 7.6.2023.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2021). Työelämän monimuotoisuusohjelma: Toimenpide- ohjelma työelämän monimuotoisuuden edistämiseksi maahanmuuton ja kotoutu- misen näkökulmasta. Työ- ja elinkeinominis- teriön julkaisuja 2021:10. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-663-5>.

Wigfield, A., & Turner, R. (2013) The Development of the Good Relations Measurement Framework in Britain: A Template for Experiential Social Measurement. *Social Indicators Research* Vol. 114, No. 2. Springer

Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat päättäneet yhdistää osaamisensa, voimavaransa ja kohtalonsa. Yhdessä he ovat luoneet vakauden, demokratian ja kestäväen kehityksen alueen, jossa pidetään yllä kulttuurista monimuotoisuutta, suvaitsevaisuutta ja yksilön vapauksia. Euroopan unioni on sitoutunut jakamaan saavutuksensa ja arvonsa muiden maiden ja kansojen kanssa.

<http://europa.eu>

Euroopan neuvosto on maanosansa johtava ihmisoikeusjärjestö. Sillä on 46 jäsenvaltiota, mukaan lukien kaikki Euroopan unionin jäsenet. Kaikki Euroopan neuvoston jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion suojaamiseksi tehdyn Euroopan ihmisoikeussopimuksen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo ihmisoikeussopimuksen täytäntöönpanoa jäsenvaltioissa.

www.coe.int

Euroopan unionin
yhteisrahoittama

EUROOPAN UNIONI

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Euroopan neuvoston
yhteisrahoittama ja toteuttama